

PÁPAI KOLLÉGIUMI LAPOK

A PÁPAI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADEMIA DIÁKÚJSÁGA

FŐSZERKESZTŐ: Sárközi Gergely Antal, PRTA
Szerkesztőség elérhetősége: pklujtag@gmail.com

TÁRSSZERKESZTŐ: Dörömbözi Alex, PRTA
A lapot érintő minden közlemény hozzájuk küldendő.

VII. ÉVFOLYAM 2-4. SZÁM. 2022. FEBRUÁR-ÁPRILIS (HÚSVÉT)

*****

LÁTNÍ A LÁTHATATLANT

– FÉLÉVKEZDŐ ÁHÍTAT –

Írta: Ujvári Sándor Csaba

Textus: 2Kir 6,15-17. „A szolgálja így szólt hozzá: Jaj, uram! Mit tegyünk? De ő így felelt: Ne félj, mert többen vannak velünk, mint ővelük! Majd Elizeus így imádkozott: URam, nyisd meg a szemét, hadd lásson! És az ÚR megnyitotta a szolgának a szemét, és az meglátta, hogy tele van a hegy Elizeus körül tüzes lovakkal és harci kocsikkal.”

C.S. Lewis „Narnia krónikái: az oroszlán, a boszorkány és a szekrény” című regényében egész Narnia izgatott, amikor a hatalmas oroszlán, Aslan újból megjelenik hosszú idő után. Örömmel azonban hamarosan szomorúságra fordul, amikor Aslan elfogadja a gonosz Fehér Boszorkány követelését.

Aslan nyilvánvaló veresége csak rövid ideig tartott, mert aztán megtapasztalják az Ő hatalmát, amikor ismét meghallják hatalmas oroszlánordítását, amely végleg elűzi a boszorkányt. Bár először úgy tűnt, hogy minden elveszett, végül Aslan erősebbnek bizonyult, mint a gonosz boszorkány.

Mint Aslan követői, Elizeus szolgálja is elkeseredett, amikor egy reggel úgy ébredt fel, hogy azt látta, hogy ellenséggel vannak körülveve.

Ez a hadsereg azért jött, hogy Elizeust megöljék, ne legyen többé segítségére Izrael királyának. Mert minduntalan keresztülhúzza Arám királyának számításait. Valójában nem Elizeus van Arám királyának útjában, hanem az élő Isten. Aki védelmébe veszi szolgáját és az Ő népét.

Amikor a szolga először nézett körül, még csak azt látta, ami a szeme előtt volt. Majd megnyitotta az Úr a szolga szemét olyan módon, hogy már látta a számunkra láthatatlan dolgokat is, az Isten seregét, amely az Őt félők segítségére siet.

„Kiáltott az elesett, az ÚR meghallgatta, és minden bajából kiszabadította. Az ÚR angyala őt áll az istenfélők mellett, és megmenti őket.” (34. zsoltár 7-8)

Isten megmentette Elizeust és az Ő népét azért, hogy Elizeus imádságára megvakította az ellenséget. Istennek tehát nem okoz semmiféle nehézséget az, hogy segítsen rajtunk, legyen az bármekkora nagy is.

Ne aggódjunk mi se, ha éppen nem látunk magunk körül angyalok seregeit, vagy tüzes szekereket, mert a testi szemünk elől el vannak ezek rejtve, de valójában ott vannak mellettünk. Isten ott áll mellettünk. Mindannyian biztonságban vagyunk, mert a mi Urunk, az Úr Jézus Krisztus is ott áll mellettünk.

De hogyan is tudunk nyugodtak maradni, amikor ránk tör a pánik, a félelem? Imádság által tudunk a nehézségek közepette is nyugodtak maradni. Elizeus az Úrhoz imádkozott! Mind erőért, mind segítségért, mind bölcs tanácsért, hogy mit tegyenek ebben a szorult helyzetben.

Az életünket sok minden megrázhhatja és összedöntheti. Bármikor azt közölhetik velünk, hogy súlyos betegségben szenvedünk, hogy csak hónapjaink vannak hátra. Anyagi gondjaink adódhatnak, a házasságunk tönkremehet. Bármilyen nehézséggel is kell szembenéznünk, ne aggódjunk, mert az Úr velünk van. Ő ad gyógyulást, Ő ad erőt, Ő ad megoldást és nyugalmat nekünk.

Elizeus az Úrhoz imádkozott, hogy segítse meg őket. Isten pedig megvakította az ellenség elméjét, hogy ne vegyék észre, hogy jó helyen járnak, és hogy éppen Elizeussal beszélgetnek. Isten valóban hatalmas.

Ne felejtjük el, hogy nem vagyunk egyedül, az Úr velünk van a világ végezetéig. Számíthatunk az Ő segítségére, támogatására, erejére, csodáira, mennyei seregeinek jelenlétére. Még a legreménytelenebb helyzetben is ott lesz velünk. „*Ne félj, mert többen vannak velünk, mint ővelük!*”

A Szerző a Sárkeresztes-Mohai Református Egyházközség lelkipásztora, a PRTA végzett hallgatója.

*****

TEOLÓGIÁNK BELSŐ ÉLETÉBŐL

***

Ebben a rovatban teológiánk belső életébe engedünk bepillantást. Az alábbiakban egy hosszabb interjút olvashatnak, mely teológiánk két új tanárával, Dr. Nagy Józseffel és Dr. Petró Lászlóval készült. Ezek a „beszélgetések” rendhagyó módon az online térben történtek. A kérdező Sárközi Gergely Antal volt. Az interjút követi Dr. Petró László tanár úr húsvéti igemagyarázata, majd egy hatodéves – gyülekezeti gyakorlatát töltő – hallgató szolgálati beszámolóját olvashatják.

Ezen írások csokorba gyűjtésével az volt a célunk, hogy Olvasóink egy kicsit jobban megismerhessék teológiánk belső életével. (a Szerk.)

Beszélgetés Dr. Nagy Józseffel és Dr. Petró Lászlóval

Köszönöm, hogy elfogadtátok a felkérést és vállaltátok ezt a rendhagyó beszélgetést! Kérlek, hogy néhány szóban mutakozzatok be nekünk, hogy egy kicsit jobban megismerhessünk titeket!

Nagy József: Sárbogárdról származom, ahol húsz éves koromig éltem. Ide kötődnek az alap- és középszintű tanulmányaim is, beleértve az ipari informatikai technikus végzettség megszerzését. E város gyülekezetében indultam el a hit útján, tértem meg és ismertem fel az elhívásomat.

Húszéves koromtól harmincéves koromig a KRE-HTK-n tanultam. Először teológus-lelkész szakon, majd pedig doktoranduszként. 2015 óta szolgálom a Budapest-Nagyvárad téri Református Egyházközségben. Hatodévesként kerültem ide, majd pedig marasztaltak beosztott lelkésznek.

A feleségemmel 2016-ban ismerkedtünk meg, majd 2018-ban fogadtunk hűséget egymásnak.

Petró László: Minden különösebb túlzás nélkül mondhatom, hogy az ország másik végéből érkezünk a családdal Kaposvárra 2019-ben, hiszen feleségemmel mindketten Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nőttünk fel. Középiskolai és teológiai tanulmányokat Debrecenben, a Református Kollégium intézményeiben végeztem. Segédlelkészi szolgálatomat a debreceni Nagytemplomban töltöttem, majd két évig az Egyesült Államokban, Washingtonban éltem, ahol a helyi magyar gyülekezet lelkipásztora voltam és közben a Wesley Theological Seminary-n végeztem el egy mesterképzést. Ezt követően öt nagytemplomi év következett, szintén Debrecenben, ami alatt a doktori iskolát is végeztem. Ezidő alatt kötöttünk házasságot feleségemmel, Edinával, aki hitoktató végzettségű. 2013-tól a Luxemburgi Magyar Protestáns Gyülekezet lelkipásztora is vagyok, ami azt jelenti, hogy immár kilenc éve havonta egy hétvégét Luxemburgban töltök az ott élő magyarok között. Ezen évek alatt kétszer is lehettem a Heidelbergi Egyetem hallgatója, ahol doktori kutatásokat végeztem. 2015-ben a vámospércsi gyülekezet hívott meg lelkipásztorául, majd 2016-tól a nyírmártonfalvai gyülekezet is hozzánk tartozott. 2017-ben védtem meg doktori értekezésemet, „Emlékezés és reménység között” címmel, ami az úrvacsora teológia és dogmatörténeti formálódását mutatja be. 2019-ben hívott meg a Kaposvári Református Egyházközség lelkipásztorául. Nagy vívódás után családdal elfogadtuk, hogy Isten egy másik közegben, más lelkipásztori feladatokkal bíz ránk egy egészen másik közösséget. A 2021/2022-es tanévtől pedig a Pápai Református Teológiai Akadémia óraadó tanára is vagyok, főképpen filozófiatörténetet és rendszeres teológiai tárgyakat tanítok.

Két gyermekünk van, Veronika öt, Máté pedig két éves. A családdal eltöltött idő igazi felüdülést jelent a sokrétű feladatok mellett. Örülünk, hogy Isten az életünket Kaposvárra vezette, egy olyan közegbe, ahol a szolgálatunk nagyon sokrétű. Természetesen sok újszerű elem is volt ebben a szolgálatban eleinte, ami az embertől folyamatos továbbképzést, utánajárást igényelt. Meg kellett ismerkedni eddig ismeretlen területek jogszabályi háttereivel és meg kellett tanulni a párhuzamosan segítségnyújtás sokrétűségét. Hálásak vagyunk az életünkért, amelyben azt hiszem a legfontosabb, hogy minden nap úgy térjen haza az ember, hogy ma is tudtam (vagy legalábbis megpróbáltam) mindenben a Krisztusé lenni és az is maradni.

Mikor fogalmazódott meg bennetek, hogy lelkipásztori szolgálatra készüljete?

Nagy József: Ugyan már középiskolás koromban bátorítottak, hogy jelentkezzem a teológiára, de egy ideig próbáltam elhessegetni e hangokat. Húsz éves voltam, amikor belső meggyőződésből ki tudtam mondani, hogy szeretném elkezdni a teológiát.

Petró László: A környezetem jóval hamarabb sejtette ezt, mint én. Pontosabban számomra is valószínű volt, hogy nekem lelkipásztorrá kellennem, de volt bennem egy tinédzser kori ellenállás. Ugyanis sokaknak feltűnt, hogy már gyerekként is fogékony voltam a vallási kérdésekre és gyakran csak annyit mondtak, hogy „belőled úgyis pap lesz.” Az ellenállás akkor kezdődött igazán, amikor már nem csak a családtagok mondták ezt, hanem a középiskolás baráti kör is. Én pedig úgy éltem ezt meg, hogy szeretném mindenki (de legfőképpen önmagamnak) számára bebizonyítani, hogy én másra is alkalmas lehetek. El is kezdtem sok minden mással foglalkozni: földrajzzal, történelemmel. Jól is éreztem magamat ezen területeken. Versenyekre jártam és volt, amiből egészen jó eredmények is születtek. 17 éves voltam, amikor egy nyári este azon töprengtem, hogy micsoda kegyetlensége az életnek az, hogy hamarosan meg kell mondanom, hogy az egész életemben mivel szeretnék foglalkozni. Akkor döbbsentem rá, hogy hiába érzem most jól magamat

más területeken, nem fog az a lelkesedés 10-05 évig sem kitartani. Akkor, azon az estén egyetlen dolgot tudtam csak mondani magamnak, amit örömmel végeznék, ha az Úristen megengedi akár 40-45 évig is, ez pedig a lelkipásztori hivatás volt. Így könnyes szemmel, de boldogan ismertem be saját magamnak, hogy én nem tudok mássá lenni, mint lelkipásztorrá. Onnantól kezdve a tinédzser évek már abban a hangulatban teltek el, hogy megpróbáltam a barátaimnak, kortársaimnak megmutatni, hogy a boldogság elérésének van egy másik, nem túl népszerű ugyan, de nagyon hatásos útja is, mégpedig ha az ember mindent Isten kezébe tesz.

Petró László tanár úrhoz fordulok: teológiai tanulmányaidat Debrecenben végezted. Ugyanakkor az egyetem elvégzése után te sem hagytad abba a tanulást. Kérlek, mesélj a debreceni teológiai éveket követő tanulmányaidról!

Amint korábban említettem a teológiát követő tanulmányaim Washingtonban kezdődtek. Ez egy kétéves ösztöndíj volt, amelynek feltétele volt, hogy egy helyi metodista teológián egy két éves mesterképzést el kell végezni. Ez egy számomra teljesen ismeretlen közeg volt. A befogadásuk már-már túlzó volt nekem, ugyanis azt éltem ott meg, hogy rengeteg társadalmi kérdést egy liberális-teológiai nézőpontból közelítenek meg. Ennélfogva sok dologban annyira eltért az álláspontunk, hogy valóságos kálvinista és metodista hitviták alakultak ki az órákon, főképpen az eleve elrendelés kérdésében. De mindennel együtt nagyon szerettem ott tanulni, nagyon jó professzoraink voltak, jól felszerelt volt a könyvtár és soha vissza nem térő lehetőségek kínáltak igazi különlegességeket hallgatni. Itt folytattam ugyanis mélyebb filozófiatörténeti és rendszeres teológiai tanulmányokat, de itt tanultam egy félévet egy zsidó rabbinnál is, ami teológiai pályafutásom egyik abszolút magas iskolája volt. Innen hazatérve elkezdtem a doktori tanulmányaimat és egy évet még phd hallgatóként hitvallásismeretet és filozófiatörténetet oktattam a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen. A tanulmányi munkám egyik legszebb időszaka volt, amikor Heidelbergben kutathattam. Egy alkalommal Michael Welker professzor úrral ebédeltünk együtt, kérte, hogy meséljek neki az akkor íródó disszertációmról. Ő pedig sok különleges tanács mellett csak megemlítette, hogy már hét nyelven megjelent a *Mi történik az úrvacsorában?* című könyve, de magyarul még nem. Heidelbergből hazatérve Dr. Gaál Botond professzor úrral lefordítottuk a könyvet, ami 2013-ban magyarul is megjelent. A lelkipásztori szolgálat mellett nem volt igazán sok idő teológiát művelni, de soha nem szerettem volna elengedni ezt a vonalat. Magamat dogmatikusnak tartom, így ebben a témában mindig is nagyon szívesen olvasok, de főleg a teológia és szellemtörténeti írások vannak rám nagy hatással. Fontosnak tartom, hogy egy lelkipásztor ne csak szinten tartsa magát, hanem tegye meg a lehető legtöbbet azért, hogy utána menjen az őt foglalkoztató kérdéseknek, hiszen a gyülekezet az igehirdetéseinkben azzal az irodalommal fog találkozni, ami a mi könyvespolcunkon van és amit szívesen forgatunk. Ennélfogva a teológia művelése véleményem szerint lelkipásztori felelősség kérdése is. A nagy álmom az, hogy a szolgálat során az ember ki tudja alakítani azt a rendet, hogy legyen a szabadnapja mellett egy másik nap a héten, amikor csak tudományos munkával foglalkozhat. Mivel jelenleg a szabadnap sincs meg, így ettől sajnos távol állok még...

A pápai teológiai oktatással párhuzamosan komolyan foglalkozok most a liberális teológia történeti kérdéseivel. Azt tapasztalom ugyanis, hogy a liberalizmus kérdései nem újonnan törnek most ránk, ezek a felvilágosodás óta mindig megtalálták az egyházat. A forma és a mélység ugyan más, de az irányok változatlanok. Azzal tudom csak biztatni azokat, akik elkeserednek emiatt, hogy

az elmúlt kétszáz évben minden egyház megvívta a maga harcát a liberalizmussal és megfelelt a kihívásoknak. Most rajtunk a sor, nekünk is az Ige talaján állva kell felelnünk ezekre a kérdésekre.

Mikor fogalmazódott meg bennetek a doktorálás gondolata? Mindig azok a teológiai diszciplínák álltak közel hozzátok, amelyekből végül doktoráltatok?

Nagy József: Elsőéves teológusként már részt vettem a KRE-HTK doktorandusz konferenciáján. Már ekkor eljártszottam a gondolattal, hogy szívesen belefognék egy kutatásba. Az első években a héber nyelv állt hozzám közelebb. Néhány szemeszter kellett ahhoz, hogy meglássam: az Újszövetség területén szeretnék meggyökerezni.

Petró László: A teológia első két-három évében még az ószövetségi tárgyú kutatások kötötték le a figyelmemet. De felsőbb éves korban nagyon szoros lett a tanár-diák kapcsolatom Dr. Gaál Botond professzor úrral, aki bevont a dogmatika légkörébe. Azt éreztem, hogy a dogmatika mindig tartogat egy olyan új impulzust számomra, ami hozzásegít, egy olyan egyház és világlátáshoz, amelyben érdemes szolgálni. A teológiatörténettel Dr. Ferencz Árpád tanár úr ismertetett meg, és szinte az első pillanattól kezdve lenyűgözött ez a tudomány, ahogyan feldolgozhatóvá tette a teológiai szellemtörténetet.

A doktori kutatással kicsit bizonytalan voltam eleinte. Nem voltam biztos benne, hogy kell-e nekem foglalkoznom vele. Aztán hamar rájöttem, hogy igenis kell, mégpedig három dolog miatt. Egyrészt tartozok Istennek azzal, hogy ha ennek megteremti bennem a feltételeit, akkor kötelességem megtenni. Másrészről úgy éreztem, hogy tartozom az egyháznak azzal, hogy ha bármiben tudok segíteni, akkor azt meg kell tennem. Harmadrészt pedig azt éreztem, hogy magamnak is tartozom, mert ha Isten ad lehetőséget a doktorálásra, akkor bűn annak az elmulasztása. Egyébként a folyamathoz hozzátartozik az, hogy Washingtonban a szakdolgozatomat a konfirmáció előtt álló gyerekek úrvacsorai részvételéről írtam. Ugyanis ez is egy nagy különbség volt az ottani és itthoni egyházi gyakorlat között. Ott a Presbyterian Church of USA (PCUSA) lehetővé teszi, hogy a gyerekek is teljes joggal részesedjenek az úrvacsorában. Ennek a dolgozatnak a tanulságait úgy éreztem, hogy a doktori disszertációban is érdemes lenne folytatni.

Melyek voltak a doktori témáitok?

Nagy József: Élet és halál, öröm élet és örök halál a Jelenések könyvében. Hatodéves teológusként egy tanulmányt készítettem, ahol az evangéliumok örök élet-felfogását vettem össze. Az első gondolatom az volt, hogy a doktori kutatásomban azt vizsgálom, hogy János evangéliuma miként ír az örök életről. Rövidesen szomorúan állapítottam meg, hogy e témát már feldolgozták. Így fordult a figyelmem a Jelenések könyve felé, és állapítottam meg, hogy eme irat esetében az élet és a halál kettősségét egyszerre volna érdemes megvizsgálni. Ahogy készítettem a tartalomjegyzék-tervezetet, figyeltem fel három fogalomra, melyek később a dolgozatom alcímét adták. Ezek pedig a ᾗδις, ἄβυσσος és λίμνη τοῦ πυρός.

Petró László: A doktori témában az úrvacsorát szerettem volna egy egészen különleges módon bemutatni. Sorra vettem a világ és teológiatörténeti korszakokat és azt kutattam, hogy egyes korokban miként értelmezték az úrvacsorát. Egészen kitűnő könyveket, tanulmányokat olvastam egyes korokról és kiderült, hogy szinte minden időszaknak nagyon komoly értelmezési kihívásai

voltak ebben a tekintetben. Ugyanakkor szerettem volna, ha ez nem csupán egy bemutató és dogmatörténeti feltáró elemzés születik csupán. Ezért azt vizsgáltam, hogy (bár keveset beszélünk róla), de az úrvacsorában megjelenő múlt, jelen és jövő hogyan kapcsolódott ezekben a korokban egymáshoz. A célom az is volt, hogy felhívjam a figyelmet az úrvacsora tanításának fontosságára, és szerettem volna egyházunk számára segítséget nyújtani abban, hogy az úrvacsora kérdésének fontosságát hogyan lehet újra felfedeznünk. Meg szerettem volna mutatni, hogy az egyház a földi léte során folyamatosan úton van, de az úton léte közben minden alkalommal megerősödik Krisztus áldozatában, amely bizonyossá teszi, hogy a pusztulásból halad az új teremtés felé. A cím (Emlékezés is reménység között) is kifejezi, hogy folyamatosan emlékeznünk kell a Krisztus eseményre, de a feltámadás ereje a halál feletti győzelmet ígéri nekünk. Különlegessége még a doktori folyamatnak, hogy a pápai teológia rektora, Dr. Németh Tamás volt az egyik bíráló, aki meghívott 2021-ben, hogy segédkezzek a tanszéki munkában.

Kifejezetten Nagy Józsefhez szól a következő kérdésem: az újszövetségi tudományterületen belül milyen részterületekkel foglalkozol még szívesen?

Nagy József: A Jelenések könyvének maradványai, több kutatási terv és részben már elkészített tanulmányom vár a kidolgozásra és a pontosításra. Az a tervem, hogy egy idő után csokorba szervezve is megjelenhessenek ezek. A kanonikus sorrendben legutolsó újszövetségi könyv mellett a legelső is közel áll hozzám. Épp e lapok hasábjain jelent meg egy írásom, amely a mátéi nemzetségtáblát vizsgálta. A teljesség kedvéért a kánon közepéről is választottam egy iratot. Így kezdtem el a Kolossé levéllel is behatóbban foglalkozni.

Kedves László, kérlek, mesélj a jelenlegi és az azt megelőző lelkipásztori szolgálataidról! Mit tartasz a legfontosabbnak a lelkipásztori szolgálatban?

Petró László: Véleményem szerint a lelkipásztori szolgálat komoly kihívásokat tartogat. Nekem az benne jelenleg a legnehezebb, hogy számos olyan helyzetben kell szinte azonnal előre vivő megoldást adni, amire nem készültünk fel. Az előző szolgálati helyeimen élesen jelentkezett az a probléma, hogy egyik helyzetből estem a másikba. Gyakran a temetőből azonnal az iskolába kellett menni. Gyakran ott volt bennem a kérdés, hogy vajon hogyan tudok néhány perc alatt a gyászolókkal együttérző lelkipásztorból a gyerekekkel örülő tiszteletes bácsivá válni? Azt hiszem, hogy csak akkor sikerülhet ez, ha az ember határtalanul szereti azokat, akikhez megy. A kaposvári beiktatásomon a Jn 3,30 volt az az Ige, amellyel elkezdődött ez a sokrétű szolgálat: „*Mert neki növekednie kell, nekem pedig kisebb lennem.*” Azt hiszem, hogy minden helyzetben ez lehet a legfontosabb része a szolgálatnak. Kicsit a hold szerepéhez hasonlít a mi szolgálatunk. Amikor sötét van, akkor világítanunk kell, de soha sem pótolhatjuk azt a fényt, ami Krisztusból kiárad. Mi csak amolyan éjszakai fények lehetünk mellette, ami azt a célt szolgálja, hogy ne történjen baleset és valaki éjszaka is megtalálja a fényforrást. De amikor eljön a nappal, akkor a holdnak háttérbe kell szorulnia, azért mert a nap világossága mindent eláraszt majd.

A mostani szolgálatban meg kellett azt tanulni, hogy miként kell egymástól elkülöníteni a szolgálati területeket és miként kell folyamatosan foglalkozni kérdésekkel. Több mint hétszáz gyerekünk tanul az iskolánkban, csaknem százhusz gondozottunk van idős otthonainkban, most készülünk református könyvesboltot nyitni, hiszen a térség nem rendelkezik ilyennel, vendégházat tartunk fenn, nyaranta táborokat üzemeltetünk és közben a gyülekezeti életben is komolyan

imádkozunk azért, hogy Isten adjon ébredést. Azt hiszem az elmúlt két év minden lelkipásztornak nehéz volt. Közösségeink meggyengültek a világjárvány következtében, most pedig mindenki próbál segíteni a háború sújtotta övezetnek. Azt hiszem, hogy amikor egy lelkipásztor elengedi a kesergést ezen dolgok miatt, akkor döbben rá, hogy páratlan áldásokat tartogatott minden nehézség mellett ez az időszak. Hiszen lelkipásztorként meg kell mutatnunk a világnak, hogy amint Krisztus másképpen lát bennünket, úgy mi is, az Ő kegyelméért láthatjuk másképpen még a világ keserűségeit is.

Hogy tetszik eddig Pápa? Nem csupán maga a város, hanem a teológia. Hogy érzitek magatokat a katedrán?

Nagy József: Egyre inkább otthonosan érzem magam itt. Tetszik, hogy a kollégáim igyekeznek minden nehézségre megoldást találni. Arra törekszem, hogy e szemléletet egyre inkább el tudjam sajátítani.

Mivel ez az első tanévem Pápán, és mivel doktoranduszként csupán néhány tanegység tartozott hozzám, azt mondhatom, hogy tanulva tanítok, ennek minden szépségével és kezdeti kihívásával. Az örömöket azonban nagyobbban látom, sok erőt ad a készülés és a tanítás is.

A város mellett a környék is megtetszett. Volt úgy, hogy egy tanítási napra elkísért a feleségem, akivel két délután is nagyot sétáltunk.

Petró László: Nagyon jól érzem magam Pápán. Amikor rektor úr megkeresett, akkor jeleztem neki, hogy nagyon szívesen jövök, de csak akkor tudom ezt megtenni, ha egy napra koncentrálnék a jelenlétemet. Az őszi félévben így a szerda délelőtti, de tavasszal már a délutánokat is a Teológián töltöm. Igazi örömet jelent, hogy a más irányultságú teendők mellett Isten ad lehetőséget arra, hogy így is foglalkozzak a teológiával. Szeretném a hallgatóknak nemcsak az olvasmány és tanulmány élményeket átadni, hanem azokat a szakmai különlegességeket is, amiben eddig részem lehetett. Ugyanakkor azt is vallom, hogy mi nem csak teológusokat, hanem lelkipásztorokat és hitoktatókat is képzünk. Nekem is azok az órák jelentettek a legtöbbet teológus koromban, amelyekről meg voltam győződve, hogy a mindennapokban szükségem lesz az ott hallott ismeretekre. Természetesen lehet úgy szolgálni, hogy a rendszeres teológia kimaradjon egy lelkipásztor mindennapjaiból, de sokkal szegényebbé válik, ha elmulasztja a napi alkalmazását. Én azt szeretném, ha olyan lelkipásztoraink lennének, akik érzik annak a fontosságát, hogy egy-egy teológiai tételt pontosan ismerjenek, mert ez lehetőséget kínál arra, hogy akár egy lelkigondozói beszélgetést vagy presbiteri vitás kérdést más mederbe tereljenek és ezeken túl az igehirdetést határtalanul színessé és izgalmassá tudják tenni. A gyülekezeteink pedig szeretik és hitelesnek tartják a tudós-lelkipásztorokat, akiknek adnak a szavukra. Összességében nagyon jól érzem magam a katedrán, csodálatos a közösség ami Pápán van, szinte hihetetlen, hogy heti egy napi jelenléttel úgy érzem, mintha mindig is tagja lettem volna a Teológia nagy családjának. Ezen túl nagyon jól esik a figyelmesség is, hiszen nincsen olyan Pápán töltött nap, amikor vagy a hallgatók, vagy a kollegák ne érdeklődnének ismeretlenül is a családom felől. Hálás vagyok Istennek ezért a közösségért!

Milyen feladataitok vannak az intézményben?

Nagy József: Az előző félévben a teológus szakos hallgatókat tanítottam, e félévben már a katechétákkal is találkozhatom. Ezen túl több konferencián vettem részt és tervezek előadni (Egyházkerületi Lelkésztovábbképző-; Horizontok- és Comenius Konferencia). Igyekszem továbbá, hogy eleget tegyek a publikációkkal kapcsolatos felkéréseknek is. Az áhítatok és az otthonórák mellett hirdetem az ígét teológusnapon és a pápai akadémiai napon is.

Petró László: Az oktatásban való részvételt kérte annak idején tőlem rektor úr. Ennek keretén belül filozófiatörténetet és vallástudományt oktatok jelenleg is. Ezeken túl vannak szemináriumi lehetőségek is természetesen. Az első évfolyamos hallgatóknak én tartom a proszemináriumot, illetve az ősszel egy nagyon izgalmas szemináriumot hirdetem meg a liberális teológia feldolgozásáról. Ezen feladatok mind közel állnak hozzám, és igazi kiváltságnak érzem, hogy jöhetnek és részt vehetnek a lekipásztor képzésben. Ezen túl feladatomnak érzem azt is, hogy figyeljek a hallgatókra, s ha lehet akkor minden alkalommal kapjanak egy olyan adalékot az órán, amely túlmutat a tárgyi ismereteken és felhívja figyelmüket arra, hogy amit a Teológia falain belül hallanak, annak lesz lecsapódása a gyülekezeti életben. Feladatunk, hogy erre készüljünk fel közösen.

Van-e valami kedvelt időtöltésetek, amellyel kikapcsolódtok?

Nagy József: A szellemi munka után leginkább a fizikai tevékenységek esnek jól. Amikor csak van lehetőségem, sétálok, illetve igyekszem egyre többet tornázni. Amikor ezekre nincs mód, egy-egy film megnézésével próbálom meg kizökkenteni magamat a mindennapokból.

Petró László: Nagyon fontos számomra a pontos időbeosztás. Igazából ez egy kényszeres dolog is, ha nem így lenne, akkor hamar elvesznék a feladatok között. Minden napnak meg van a fő irányultsága. Van nap, amikor iskolai, van, amikor idős otthoni, van, amikor csak hivatali dolgokkal foglalkozom. Azt azonban nagyon szigorúan igyekszem tartani, hogy amikor hazamegyek, akkor lehetőleg már csak a családdal legyek. A velük töltött idő igazán feltölt. Szeretek a gyerekekkel játszani, a családdal együtt sétálni a városban, kirándulni a környéken. Ugyanakkor, ha nincsen különösebb feladat, akkor is felkelek kora reggel még hétvégén is, mert ekkor van lehetőség az olvasásra, a teológiai irodalommal való találkozásra. Ezeken túl nagy szenvedélyem a futball mérkőzések nyomon követése, kedvenc csapataimnak évtizedek óta szurkolok. Korábban versenyszerűen fociztam is, mára már kevés lehetőség nyílik erre. De nagyon szeretjük a társasági életet is, sok meghívásnak teszünk eleget a családdal és nekünk is sok vendégünk van. Gyakran a legjobb időtöltés az, ha csak ülünk az asztalnál és beszélgetünk a világról, az életről, hitről, teológiáról és humorról.

Köszönöm a beszélgetést! Életetekre, szolgálatotokra – a Pápai Református Teológiai Akadémia közössége nevében – Isten áldását kérem!

*****

LEGYŐZHETŐ-E A MINDIG GYŐZEDELMESEZ?¹

– húsvétra készülve –

Írta: Dr. Petró László

„Még nem értették ugyanis az Írást, hogy fel kell támadnia a halottak közül.” (János 20,9)

A tanítványok az üres sír tapasztalata révén a csodálkozásig igen, mindennek az üdvtörténeti jelentőségéig azonban nem jutnak még el. Ha Péter és a szeretett tanítvány helyét és mozgását keressük a keresztfeszítés és a feltámadás leírásaiban, akkor hamar rájövünk, hogy ők mindvégig sodródtak az eseményekkel. Voltak ugyan fellángolások, amik jelezték, hogy kitartanak Jézus mellett, de általánosságban inkább az jellemző rájuk, hogy a keresztfeszítés alkalmával lábuk gyorsaságát az eseményektől való távolmaradásra, míg a feltámadás kapcsán az eseményekhez való közelítésre használták. Az evangélium szava azonban mindvégig világosan érezhető rajtuk: ők nem értik az összefüggéseket, hogy miért kell ennek megtörténnie? Miért kell az Isten Fiának legyőzötté válnia ahhoz, hogy Ő győzedelmeskedjen?

Ha a zsidóság története felől közelítjük meg a kérdést, akkor önmagában a messiási hit is jelzi, hogy a szabaduláshoz csak küzdelmek és szenvedések árán vezet az út. Már a fogság idején is világossá vált, hogy a nép, amely Istennel való kapcsolatát újra akarja kezdeni, sok gyötrődés árán teheti csak ezt meg. Ilyen értelemben persze helytálló lenne Istent egy olyan szülőhöz hasonlítani, aki gyermekei számára minden ajándékot a büntetés és jutalmazás kettősségébe helyez. A nép azonban ebben az időben sokkal inkább Isten mélységüket végigkísérő kegyelmét éli meg, amelyben szabadító erején túl megmutatkozik az, hogy az Ő ereje az ember minden mélységét szétfeszíti. De amíg ebben az időben voltak ilyen kegyelmes tapasztalatai a népnek, addig nehezen tudtak mit kezdeni az őket körülvevő pogány népek gúnyolódásaival, hiszen ebben az időszakban a nemzetek közötti csatát az isteneik küzdelmének is tartották. Így a fogságban lévő zsidóknak azt még csak-csak meg lehetett érteniük, hogy az ő nyomorúságukban Isten nem hagyja el őket, de vajon meg lehetett-e érteni azt, hogy Isten miért maradt alul az idegenekkel folytatott küzdelemben? Bizony hamar kiderült, hogy az Isten legyőzésének gondolata nagyon sokáig ott lebegett a fejük felett, de eddig ennyire fájdalmasan és elevenen nem kellett szembenézni vele. De aztán világossá vált az is, hogy Isten ebben a távolmaradásban (hiszen a halál és a legyőzöttség is mindig távolmaradást jelent) az iránta való vágyakozásra tanította meg leginkább a népet. Vajon akkor ez lehet a felelet, amit a tanítványok nem értettek meg igazán? Azt kellett volna vajon észrevenniük, hogy amikor ők csak az Istentől való elszakítottaságot élték meg, akkor abban a kontextusban „Isten legyőzöttsége” értük történt, hogy jobban vágyakozzanak Uruk szabadító közelségébe?

Az Isten legyőzöttségének témája a történelem egy bizonyos szakaszában nagyon népszerű volt. A felvilágosodást követően a tudományok, művészetek és emberi tapasztalatok nagy erővel hirdették, hogy legyőzték Istent. Természetesen sokan az egyház gyengeségeinek és visszasságainak tulajdonították a tényt, hogy Isten kiszorult a kultúrából, már nem témája napi szintű beszélgetéseknek és az emberek nagy része egyáltalán nem foglalkozik az Isten-kérdéssel. Vajon lehet ennek az az oka, hogy sokan vannak manapság is úgy, mint egykor a tanítványok, akik nem értették, hogy miért történik mindez? Vajon Isten nem tud felülkerekedni ezeken az emberi szándékokon? Ha viszont lenne hatalma arra, hogy legyőzze a világot, akkor miért kell szükségszerűen a legyőzöttség útját választania ahhoz, hogy felül kerekedjen mindeneken?

¹ Az alábbi tanulmány a Soli Deo Gloria gyülekezeti újság 2022. Húsvéti számában megjelent írás bővített változata.

Keserű napokat él meg egyházunk. Egyre növekszik rajtunk a társadalmi teher abban az értelemben, hogy ki kell vennünk a részünk olyan folyamatokban, amelyekbe a világ belesodort bennünket. Felelnünk kell az indulatok gerjesztette feszültségekre, hirdetnünk kell az evangéliumot szóval és kenyérrel a háború elől menekülőknek, s közben pedig a világjárványból újjáéledő közösségeinket kell újra megtalálnunk. Sokak véleménye az, hogy Istent bizonyos folyamatok legyőzték a világban. Legyőzte a harag, az indulat. Legyőzte a modernitás ideológiája, amely még a felvilágosodástól is veszélyesebb: akkor a természet lett úrrá mindenben, de ma már a természet folyamatait is felül akarja írni az ember. A tény, hogy az elmúlt két esztendei húsvéti ünneplésünk csak pótolgatása volt korábbi ünnepeinknek sokaknak azt üzenté, hogy az egyház emberi hatalmaknak ha ellen is tud állni, de a betegség ereje még az evangélium hirdetését is felül tudja írni. Így mindenképpen jogos a kérdés: legyőzhető-e a mindig győzedelmes?

A tanítványok húsvét körüli napjait meglehetősen kettősség jellemezte. Először megdöbbenek azon, hogy Jézust, aki mellett átérték a halottak feltámadását, aki meggyógyított addig gyógyíthatatlannak hitt betegségeket, mégis le lehet győzni. A feltámadáskor pedig az összefüggéseket nem, a csodát viszont megértették. Azt látták, hogy a legyőzött Krisztus végül diadalmaskodott. Az Isten Országának természete tökéletesen illeszkedik a húsvéti történethez és a tanítványok értetlenségéhez. Abban ugyanis nagyon gyakran csak később derül ki, hogy Isten miként és miért éppen azon az úton szabadítja meg a népét. Az Írások megértése ebben az értelemben azt jelentette, hogy a tanítványoknak meg kellett érteni, hogy a világ bármit is tesz, de az Isten Fiát soha nem győzheti le. Ez jelenti a világ legnagyobb húsvéti reménységét: még ha úgy tűnik, hogy a világ le is győzi Istent, végső diadalt nem arathat rajta. Avagy, ahogyan Carl Jung megállapítja: „*Isten halálát mindig a föltámadása követi.*”² Adjon megváltó Urunk így békés és boldog húsvétot mindannyiunknak!

A Szerző kaposvári református lelkipásztor, a PRTA oktatója.

*****

HATODÉVESEINK BEMUTATKOZNAK

1. RÉSZ

Bárány György

Hatodéves szolgálatomat Szolnok – Szandaszőlősen kezdtem meg, felügyelő lelkészem az Abonyi Református Egyházközség lelkésze, Nt. Gáll Károly. Nem új helyre kerültem, hiszen a Szolnoki Református Egyházközség tagja vagyok, itt szolgálom már régóta. A szandaszőlősi gyülekezettrészen pedig hatodéveimet megelőzően, egy év exmisszusi szolgálatot láttam el, így tulajdonképpen folytatom a megkezdett munkát. A meglévő szolnoki és szandaszőlősi szolgálatok mellett nagyon megújító és áldásokat bőven adó alkalom, hogy az abonyi, és a hozzájuk tartozó vezsenyi reformátusok felé is szolgálhatok. Urunk bőven gondoskodik arról, hogy valóban alkalmazhassuk a tanultakat, gyakorlati ismereteinket áldások, olykor kudarcok árán is fejlesszük. Nagyon hálás vagyok a PRTA minden oktatójának és diákjának, mert hasznos és építő ismeretekkel állhattam szolgálatba.

---

2 ALISTER E. McGRATH (2008): Az ateizmus alkonya. Szent István Társulat, Budapest, 175.

Részletesebben Szandaszölősről szeretnék szólni, hiszen reménység szerint itt végzem majd a későbbiekben is lelkipásztori feladataimat. Szandaszölős Szolnok város kertvárosa. Természetes választóvonala a várostól a Tisza folyó. Egy rövid ideig önálló település is volt, 1950 és 1963 között. A településrészen megközelítőleg 10.000 ember él, családházias környezetben. Katonai reptér, iskola, római katolikus templom, és minden más, ami egy településre jellemző, megtalálható a városrészben. Összetartó, nyitott közösség él itt. A lakosság, mint ahogyan Szolnok lakossága is, jelentős részben római katolikus, mintegy 10% református. Ez azt jelenti, hogy bőven van a mindenkori lelkésznek lehetősége a gyülekezetépítésre. A szandai közösség először a római katolikus Szent Orbán templomban tartotta alkalmait, majd Hamar István szolgálata alatt határozta el, és készítette elő a szandai közösségi ház építését. A Szandaszölősi Református Községi Házat Stummerné Nagy Ágnes irányítása mellett 2010-2012. között sikerült felépíteni, a templomépítés ideje még nem jött el. A szandaszölősi református közösség gyülekezeti alkalmait 2012. október 14-e óta a közösség házában, egy valódi családias környezetben tarthatja meg. Szandaszölős nem önálló gyülekezet, hanem a Szolnoki Református Egyházközség része. Nagyon jó így, hogy nagyobb események, kiemelt alkalmak szervezésére is van lehetőség, a „benti” közösségi terek használatával, és a testvérek közösség-tudatának erősítésével. A közösségi ház megépülésének is köszönhető, hogy sokan lelki otthonra találnak a gyülekezetben. Az istentiszteleteken kívül több rendszeres alkalmat szervezünk: délelőtti bibliaóra, filmklub, konfirmációs óra. Elfogadjuk a ruha és bútoradományokat, melyeket szandaszölősi rászoruló családokhoz juttatunk el. A diakóniai szolgálat az Élelmiszerbankon keresztül testi eleséget is tud adni a rászorulóknak. A közösségben igen nagy a szeretet, a testvérek látják el az önkéntes szolgálatokat: diakónia, takarítás, területrendezés, iratterjesztés, gyermekmunkában való segítség. A közösségben több hagyomány kialakult: bibliaóra disznótorossal, őszi gyülekezeti családi nap, hittanos tankönyvosztás, adventi Betlehemes tárogató, karácsonyi, húsvéti kézműveskedés, tanévzáró alkalom. A pandémia részben visszavetette az alkalmak rendszeres megtartását, de a diakónia folyamatosan működött, és a filmklub és istentisztelet alkalmait az éppen adott lehetőségekhez képest megtartottuk. Noha kislétszámú közösségről van szó, átlagosan a bibliaórákat 9 fő, az istentiszteleteket 15-22 fő, a filmklubokat 8-10 fő látogatja. Megjelentek újra a fiatalok és bővült a gyülekezet látókörébe kerültek köre is. Nagyon jó az együttműködés a helyi általános iskolával is, ebben az iskolában a legstabilabb a hittanra jelentkezők száma minden felekezetben. A más felekezetű hittanokkal is nagyon jó a testvéri kapcsolat. Külön megemlíteném, hogy Szolnokon több évtizede működik az Ökumenikus Lelkészkör, ahol szinte minden keresztyén felekezet lelkészei jelen vannak. Áldott alkalmak ezek, havonta egyszer megbeszéljük közös dolgainkat. Amiben még hiátust látok, az a családlátogatás. A pandémia ezen a területen okozta a legtöbb nehézséget. A testvérek – érthető okokból – óvatosabbak ezen a területen, bár jelenleg már tapasztalható kis nyitás. Nagyon sok áldást élek át naponként mind a négy gyülekezetben szolgálataim során. Sokat segítenek a lelkészeim, az irodavezető testvérnő, a gyülekezeti tagok. Idősebb korom ellenére sokat tudok még tanulni, és kell is, hogy áldottan tudjam ellátni szolgálatomat, elkerüljem a kísértéseket:

„-Nos, milyen volt a prédikációm? -kérdezte a hatodéves.

-Jó. Ami a mélységből hiányzott, azt hozzáadtad a hosszúságában.”

Személyes életemben megtapasztaltam a COVID vírus támadását is, több, mint egy hónap kimaradt a tavalyi év végén a szolgálatomból. Az Úr kegyelme megtartott. Isten népében jó látni azt, hogy a

szükségben is mennyien állnak a bajban, betegségben lévő testvérük mellé. Ezt láttam többünkénél is, a kórházi személyzetnél is.

Isten áldásának tudom be, hogy szolgálhatok, hogy itt a helyemen szolgálhatok, és pápai diákként szolgálhatok.:

„Mert ez az Isten előtti szolgálat nemcsak enyhít a szentek nyomorúságán, hanem sokakat hálaadásra is indít Isten iránt. Mert e szolgálat eredményességéért dicsőítik majd Istent, azért az engedelmességért, amellyel Krisztus evangéliumáról vallást tesznek, és azért a jószívűségetekért, amely irántunk és mindenki iránt megnyilvánul.” / 2 Kor 9, 12-13/

A Szerző VI. évfolyamos hallgató.

*****

TÉMÁNK: A HITANOKTATÁS

***

„AZ Ő ÚTJÁNAK MÓDJA SZERINT”

Írta: Dr. Márkus Mihály

Bevezetés

„Tanítsd a gyermeket az ő útjának módja szerint; még mikor megvénhedik is, el nem távozik attól” (Péld 22,6, Károlyi).

„Neveld a gyermeket a neki megfelelő módon, még ha megöregszik, akkor sem tér el attól” (Péld 22,6 új fordítás).

Most akkor tanítás, vagy nevelés? Minden „katechézisnek” örök, visszatérő problémája. Tudom, hogy mindkét fogalomra több meghatározás is létezik. Itt most egyszerűsítve, annyit írnék: a *tanítás* bizonyos értelemben ismeretek átadása és számonkérése. A *nevelés* szokások kialakítása, rögzítése (beidegzése) és ellenőrzése.

Mindegyik „pedagógiai” feladat. És mindegyiket teljesen másképpen kell végezni.

A probléma csaknem egyidős a keresztyénséggel. Az „első pünkösöd” alkalmával még nem vetődött fel. De amióta a filippi börtönőr „megkeresztelkedett egész háza népével együtt” (ApCsel 16.33), - azóta állandó feladatunk.

Rövid történeti kalandozás

A keresztyén ókort és a középkort most „átugranám”. A reformáció gyakorlatilag átvette a már korábban ismert kátétanítás módszerét, - csak a tananyag tartalmát cserélte. Mind a nemzetközi, mind a magyar kátéirodalom nagyszerű példákat teremtett.

Egyetlen példát mégis idéznék Pécselyi Király Imre (1590?-1641?) konfirmációs kátéjából. Bár előszavában azt írta, hogy szorgalmasan gyűjtögette a gondolatait - nem találtam a forrását.

Az „I. kőtábla” kérdés-feleleteit idézem:

„Mit kíván az I. parancsolat? - A mi szívünket.

Mit kíván a II. parancsolat? – Hogy Istent lélekben és imádságban tiszteljük.

Mit kíván a III. parancsolat? – A mi nyelvünket.

Mit kíván a IV. parancsolat? - Az ünnepnek igazán való megszentelését”.

1881-ben nemcsak az egyház alkotmánya született meg Debrecenben, az első valóban „országos zsinaton”. Kidolgozták a magyar református közoktatási rendszert is, (nemcsak a hittanoktatását). Az egyházalkotmányt megerősítette az uralkodó (I. Ferenc József, 1830-1916), a közoktatási rendszerről alkotott törvényt nem. (Egy doktori értekezést megérne ennek a feldolgozása).

A XIX. század utolsó harmadában – előtte is, meg utána is - az „elnevezésről” folyt vita. Hitoktatás? – a hitet nem lehet „oktatni”. Hittanoktatás? A „hitről” szóló tantételek oktathatók. Vallásoktatás, vallástan oktatás? A magyar szót nem a „religio” felől kell érteni, hanem a „confessio” felől: hogy hitünk tartalmi kérdéseiről hogyan teszünk „vallást”, - értsd vallomást, hogy hitünk fogalmait, az emberi átéléseket hogyan „verbalizáljuk”, hogyan kíséreljük meg szavakkal, fogalmakkal kifejezni - ez már oktatható. Ne feledjük: a korszak a teológiát is „vallástudományként” akarta értelmezni. Ebbe a sorba illett a vallásoktatás.

A tanterv összeállítása, a hittankönyvek megírása-megíratása eleinte „egyházkerületi” hatáskörben volt. Az egyházi iskolák államosítását követően (párhuzamosan?) készült el 1948 szeptemberében az „Egyetemes konvent” kiadványaként, 45 A/5 lap terjedelemben a „Református vallástanítási tanterv és utasítás az általános iskolák számára”.

Az 1948. október 7-én a magyar köztársaság kormánya, és a magyarországi református egyház zsinati tanácsa részéről kiküldött bizottság által aláírt egyezmény a teljes vallásszabadság részeként biztosította „a kötelező iskolai vallásoktatást”.

A témánkhoz érkeztünk

1943-ban születtem. 1949 szeptemberében íratlak be szüleim az általános iskola első osztályába. 1950. január 31-én, az első félévi értesítőmben, a „választható tárgyak, gyakorlatok” utolsó (egyébként üres) sorában a tanító néni kézzel írt bejegyzése olvasható: „vallástan - jeles”.

Az év végi bizonyítványban (1950. június 18), majd a következő években a sor már üresen maradt. (Az általános iskolában nyolcadikig jártam hittanra).

Kósa László professzor két hatalmas kötete - „Reformátusok Budapesten” – részletesen leírta az iskolai hittanoktatás további sorsát. Az első lépés Budapesten, a második a megyeszékhelyeken számolta fel az iskolai hittant. A kisebb városokra még sor került: a falvakban már általánosan nem. Bevált a „szalámi-taktika”. Ennek a lényege: ha a szalámiból levágunk egy vékony karikát, ettől még a szalámi – „szalámi” marad. A „filozófia” természetesen minden további karika levágásánál is „alkalmazható”.

A „kisvárosi” fázis kezdetén, 1970-1975 között Pápán szolgáltam. Kora délelőtt telefonon hívott az egyik közeli város lelkésze:

- Tegnap délelőtt történt az iskolában. Az igazgató bement a felső tagozat osztályaiba, és megkérdezte, ki jár konfirmációi, vagy bérmlási előkészítőre. Magával vitte, és végigvezette őket a többi osztályon:

- Nézzétek – mondta a többieknek - ezek úttörő létükre templomba járnak, bérmlni, vagy konfirmálni készülnek. Remélem, nektek ilyen nem jut majd eszetekbe!

Aznap délután volt konfirmációi előkészítő Pápán. Kezdő ének, imádság után szokatlanul folytattam:

- Nagyon fontos és nagyon komoly dolgot fogok mondani. Édesapának, édesanyának elmondhatjátok, de senki másnak: még a testvéreteknek sem. Megígéritek?

- Kórusban a válasz: megígérjük!

- Azt hallottam, hogy egyes iskolákban az igazgató néni vagy bácsi bemegy az osztályokba, és megkérdezi, hogy ki jár konfirmációra. Nem az iskolában van a konfi óra. Nem az iskolában lesz a konfirmáció. A konfirmáció rátok, a szüleitekre, és a református templomra tartozik. Az iskolának, a tanároknak, igazgató néni-bácsinak ehhez semmi köze. Ha megkérdeznek benneteket, eszetekbe ne jusson felállni. Azt meg végképp nem szeretném meghallani, hogy eláruljátok egymást! – A következő órán mindenkit várok ide, és megbeszéljük, hogy mi történt. Megértettétek?

- Megértettük!

A következő héten kiderült, hogy mindegyik iskolában szervezeten, ugyanazon a napon volt az „akció”. A mieink közül senki nem állt fel, senki nem árult be senkit. (Néhány szegény katolikus gyereket „kiemeltek”). Gondolkoztam. Imádkoztam. Az egyik iskolába csak bementem. Az igazgató testnevelés tanár volt, a fiatalabb éveiben aktív ökölvívó versenyző.

- Igazgató uram, a szülők tájékoztattak arról, hogy igazgató úr közvetlenül a gyerekeknél érdeklődött arról, hogy járnak-e konfirmációra. A szülők kérdése az volt, hogy van-e ehhez az igazgató úrnak joga? Miért nem kérdezett meg bennünket, a szülőket? - Ne értsen félre, igazgató úr, nem én vagyok a „népi ellenőrzés”, én ezt a kérdést nem teszem fel önnek. De egy másik kérdésem azért van. Úgy tudom, igazgató úr versenyszerűen bokszt. Akkor nyilván tudnia kellett, hogy az ökölvívásban „súlycsoportok” vannak. Igazgató úr a gondjaira bízott hat-hetedik osztályos tanulókkal „egy súlycsoportnak” gondolja önmagát? Leállna velük nyílt színen „boksztolni”? Én úgy gondolom, hogy mi: ön és én nagyjából egy „súlycsoportot” jelentünk. Hívjon meg engem az osztály elé, kérdezzen engem, és én majd válaszolok! Igazgató úr egy kicsit sápadtan:

- Nyilván tudja, hogy én ezt nem tehetem meg!

- Érdekes, és ezt megteheti? - Itt köszöntünk el egymástól. Pünkösdkor mindegyik gyerek konfirmált.

Még a tatái hittanos számokat írom – emlékezetből. 1954-ben még több mint 500 gyerek járt iskolai hittanra. Aztán amikor 1975 nyarán Tatára kerültünk, a „hittanbeíratás” alkalmával a két legidősebb gyermekünk került „beíratásra”. Tíz fő alatt nem volt „csoport,” nem volt hittanoktatási engedély. Ötig évről-évre szépen emelkedett a létszám. Amikor a legfiatalabb, a hatodik gyermekünk, az első osztályba került, a legidősebb már továbblépett a gimnáziumba. Így a szépen fejlődő, (egyébként nem létező) „iskolai hittanoktatás” a következő években elsorvadt. (Kinőttek a gyermekeink az általános iskolából).

Az évszámra nem emlékszem, de a „3 T” korszak (= Tiltás, Tűrés, Támogatás) vége felé ahogy ezt akkortájt mondták, „pártunk és kormányunk” úgymond engedélyezte a „gyülekezeti hittanoktatás” újra szervezését. Ennek az áraként viszont országosan „egységesen” újévtől húsvétig lehetett konfirmációi előkészítőt tartani, hogy a „tanév végén” már ne terheljük a szegény tanulókat. Néhány kisebb gyülekezetben segített, a nagyobbakban alig. Tatán az lett a „megoldás”, hogy a konfirmációi előkészítőt „gyülekezeti hittan” néven elkezdtük szeptemberben. Gyakorlatilag a konfirmandusok, és a kisebb testvéreik jártak az alkalmakra. Húsvétig ment a „konfirmációs előkészítő”, utána pünkösdig ismét „gyülekezeti hittan” volt, „úrvacsorai előkészítő” fedőnéven. Nincs „hitoktatói óradíj”: nem kellett jelenteni sehova. Néha akadt egy-egy „jóindulatú” feljelentő: ez a „kimagyarázásban” segített.

Új korszak?

Az 1989. évi választásokat követően augusztusban jött a körlevél: iskolai „fakultatív” hittan. A lelkészt az iskola „pedagógiai partnernek” tekinti. Akkor láttam statisztikákat, most nincsenek a kezem ügyében. A bő ezerkétszáz egyházközség közel tízezer hittancsoportot szervezett. Gyülekezeti típusok: elsőtől nyolcadikig végig osztott hittan, + konfirmáció. Két-két évfolyam összevonva, +konfi. Alsó tagozatos, felső tagozatos csoport, +konfi. Néha két éves konfi előkészítő, ez két csoport.

Tatán minden óvodában, minden általános iskolában, a gimnáziumban, a mezőgazdasági technikumban, a mezőgazdasági szakmunkásképzőben volt hittanoktatás, az ipari szakmunkásképzőben nem sikerült a szervezés. „Ketten” hitoktattunk, úgymint „boldog és boldogtalan”: lelkészek, segédlelkész, kántor, az akkor indult „levelező teológiai” képzésben résztvevők.

Ha tudnám a számokat, leírnám. Grafikonon is jól mutatna. Rendszerváltás: a hittanoktatás újjászületett. A baloldal visszanyert: a hittancsoportok száma egyenletesen csökkent. Jobb oldali kormány: a hittancsoportok száma ismét emelkedett. Baloldali kormány: ismét csökkenés.

Ugyanakkor egy mérsékelt, de egyenletesen növekvő számsort, kicsit hullámosan de alapján egyenletesen emelkedő grafikont is rajzolhatnánk: az újra, vagy újonnan szervezett református iskolákban (hittant is) tanulók számsorát.

Új fejezet: a kötelező etika oktatás, és a helyette kötelezően választható „hit és erkölcsan” tantárgy. Ennek az érdemjegye már a félévi értesítőbe is, az év végi bizonyítványba is újra belekerült.

32-33 év már „kezdődő” történelmi távlat. Már lehetne értékelni: mit csináltunk jól, mit lehetett-kellett volna jobban. De akkor itt kellene egy másik cikknek kezdődnie.

A Szerző református lelkipásztor, egyháztörténész, a Dunántúli Református Egyházkerület ny. püspöke, a PRTA professor emeritusa.

*****

DUNÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET KATECHETIKAI INTÉZETE

Írta: Baráth Julianna

A Dunántúli Református Egyházkerület a Pápai Református Teológiai Akadémiával közösen, a Dunántúli Református Egyházkerület 2016. 03.17-n Pápán tartott Egyházkerületi Tanácsán, 2016. április 1-i hatállyal megalapította a Dunántúli Református Egyházkerület Katechetikai Intézetét. Az Intézet célja a Dunántúli Református Egyházkerület területén folyó katechetikai munka összefogása, nyilvántartása támogatása és ellenőrzése.

Fenntartói jogokat a Dunántúli Református Egyházkerület gyakorolja, az intézmény feladatellátási helye PRTA Pápa Március 15. tér 13-14.

Alapfeladatai:

- a Dunántúli Református Egyházkerület területén szolgáló katechéták munkájának összefogása, nyilvántartása, támogatása és ellenőrzése a hitoktatás tartalmi és szervezeti kérdéseit illetően.
- Jogi tanácsadás.
- Továbbképzések, szakmai műhelyek, szupervízió szervezése.
- Tananyagfejlesztés.
- Tehetséggondozás. Egyrészt tehetséges katechéták támogatása szakmai fejlődésében, másrészt a katechéták bevonása a tehetséges diákok felismerésében, gondozásába

Az intézmény vezetőjét a Dunántúli Református Egyházkerület Közgyűlése választja.¹

Mi indokolta ezen intézett létrehozását? Az a 2013-ban életbe lépő nagy jelentőségű változás ami, az állami iskolákban, a kötelezően választható hittan bevezetésével kezdődött.²

Ez a lehetőség szervezeti és tartalmi megújulást hozott magával a MRE hittanoktatás szabályozásában, Az új szervezési szabályokat a MRE Zsinatának 243/2012.11.16 számú határozatában elfogadott új református hittanoktatási szabályrendelet tartalmazza, a tartalmi megújulás a 244/2012.11.16 számú zsinati határozatban elfogadott az új református hittanoktatási kerettantervben található. E kerettanterv elfogadása egy új tankönyv család és oktatási segédanyagok létrehozását indította el. Ez nem csupán a nyomtatott tankönyvek segédanyagok megújulását jelentette, hanem napirendre került az informatika eszközök használatának bevezetése és a digitális tananyagtár létrehozása. (Ez a tananyagfejlesztés RPI honlapján keresztül nagy

---

1 Dunántúli Református Egyházkerület Katechetikai Intézete Alapító Okirat

2 2011.CXC. Tv. 3§; 32§; 35§; 46§; 97, 20/2012. EMMI 3§; 4§; 14§; 182§

segítséget jelentett a 2020-ban váratlanul nyakunkba szakadt COVID 19 világjárvány idején bevezetett digitális oktatásban.)

A kötelezően választható hittan első éveinek tapasztalata alapján 2016-ban a rendszerben történt egy jelentős szervezeti átalakulás, amikor is, egységesen, a hittanoktatásban szolgálók munkáltatója a MRE Zsinata lett, ezt a feladatot a MRE Oktatási Irodája kapta meg.³

E szervezeti változások nyomán az Alapító okiratban megjelölt két feladat, a nyilvántartás és ellenőrzés is a MRE Oktatási Irodájának hatáskörébe került.

Ezek a jelentős változások felerősítették a továbbképzések jelentőségét. Hiszen a hittanoktatásban szolgáló hittanoktatók, vallástanárok, lelkészek egyszerre szembesültek egy jelentős szervezeti, szervezési és tartalmi változással.

2016-2019 őszéig ennek megfelelően egy-egy tanévben általában négy képzést tartottunk. Szeptember elején az aktuális szervezeti és tartalmi változásokról, az új tankönyvekkel kapcsolatos tapasztalatokról, november-december környékén olyan kreatív lehetőségekkel ismerkedhettek meg a hittanoktatók, amelyek az ünnepi felkészülésben segíthettek. A tavaszi félévben pedig általános nevelési, pl. SNI, BTM, illetve hitben nevelés kérdéseivel foglalkoztunk: volt több alkalomból álló sorozat, ami a gyermekistentiszteletet állította középpontba, vagy téma volt a kics csoportos foglalkozások – adott esetben egyszemélyes hittan „csoport” – módszertani lehetőségei, de volt lehetőség a RPI digitális feladatbank tartalmával való ismerkedésre is.

Ennek a gyakorlatnak a világjárvány vetett véget.⁴ 2021 őszén – még mindig – a járvány árnyékában újra indítottuk a továbbképzés lehetőségét, s a Pannonia Reformata Múzeumban kiváló múzeumpedagógiai programon vehettünk részt. A továbbképzések egy részét RPI-vel közösen szerveztük, a másik részét saját szervezésben készítettük elő és a MRE Zsinatán a PRTA támogatásával akkreditáltattuk.

Három református általános iskola kért segítséget különböző szervezeti-tartalmi kérdésekben.

2016-2019. között részt vettem a Dunántúli Református Egyházkerület képviselőjeként a MRE Köznevelési Intézményrendszer-fejlesztési stratégiájának megalkotásában, e projekt keretén belül fogalmazódott meg a református köznevelési intézmények küldetésnyilatkozata.⁵

A hittanoktatás sarkalatos pontja a hittanoktatók státusza, egzisztenciája, előmeneteli lehetősége. Ezen a területen a köznevelésben radikális változás történt 2013-ban a pedagógus életpályamodell bevezetésével (a kötelezően választható hittan bevezetésével párhuzamosan). Véleményem szerint, ha teljes jogú pedagógusként szeretnénk tekinteni a hittanoktatókra, vallástanárokat, akkor ez a rendszer a hittanoktatásban sem megkerülhető. A bevezetés meg sem egyszerű, mert a képzési követelmények a hittanoktatás rendszerében meglehetősen sokrétűek, bekerült a köznevelés

3 MRE Zsinat 91/2016.06.01. sz. határozat

4 2016. 09. 17. Tanévkezdő szakmai nap 7-8. osztály új taneszközei Szabóné dr. László Lilla RPI

2016. 11. 19. Ötlebörze – ünnepek Szabóné Zimányi Noémi RPI

2017. 03. 22 és 03. 25. SNI, BTM Siteri Erika

2017. 11. 17. Ötlebörze – kézműves karácsony Zimányi Noémi

2018. 03. 23. és 24 ADHD Bethesda Gyermekkórház Rideg Gyula

2018. 06. 08 és 09. Szemtől szembe, a kics csoportos hittanórákban rejlő lehetőségek Szabóné dr. László Lilla

2018. 10. 05. és 06 Gyermek és ifjúsági műsorok, műsorszerkesztés Csüllög Ferenc RPI

2019. 05. 11.

2019. 05. 25

2019. 06. 01. Három részes alkalom Gyermek az Isten tiszteletének ünnepén Szabóné dr. László Lilla

2021. 11. 05. Élő templommúzeum –múzeumpedagógia csodái Pannónia Reformata Múzeum Halászné Kapcsándi Szilvia

5 https://www.gonczyrefi.hu/assets/uploads/dokumentumok/magyarorszag_i_reform%C3%A1tus_egyhazi_koznevelési_kuldetesnyilatkozata.pdf [2022. 04.04.]

fogalomtárába az egyházi jogviszony. Az anyagi megbecsülés nagy részben rendeződött. 2022. januártól jogszabály teszi lehetővé a hittanoktatók számára a minősítésben való részvételt.⁶

A Katechetikai Intézet a közeljövőben ezen a területen szeretne segítséget nyújtani a hittanoktatóknak, hogy megismerjék a pedagógus életpályamodell adta lehetőségeket, illetve szeretne segítséget nyújtani a minősítésre való felkészülésben.

A minősítést jó eszköznek tartom, hogy hosszabb ideje szolgáló hittanoktatókra is figyelmet fordítsunk, értékeljük jól végzett munkájukat és bátorítsuk őket hivatásukban. Itt a Dunántúlon, ahol nem csak a lelkészek, hanem a hittanoktatók is szórvány helyzetben (több iskola, több település, kiscsoportok, szolgáló közösség hiánya, nincs tantestület, a gyülekezetben is egyedül van, esetleg e lelkipásztor is más településen él.) végzik a feladatukat, különösen fontos a támogató figyelem, a tapasztalatok megosztása, megbeszélése.

Emellett a „klasszikus” továbbképzéseket is szeretnénk folytatni.

Bátran lehet a Katechetikai Intézethez fordulni a hittanoktatással kapcsolatos kérdésekkel, gondokkal, örömekkel, szeretettel várjuk azok jelentkezését is akik saját jó gyakorlatukat szívesen osztanák meg társaikkal a hitoktatas@refdunantul.hu címen

Köszönjük a fenntartó Dunántúli Egyházkerületnek a lelki, anyagi támogatását, hogy a felsorolt képzések költségeit biztosította és a Pápai Református Teológiai Akadémiának a befogadó, támogató szeretetét, a biztos lelki-szellemi hátteret!

A Szerző református lelkipásztor, gimnáziumi igazgató, a Dunántúli Református Egyházkerület Katechetikai Intézetének vezetője.

*****

KÁTÉTANÍTÁS AZ EGYHÁZ TÖRTÉNETÉBEN

Írta: Dr. Szabó Előd

Sokféle kihívást jelentett minden korszakban a gyerekek tanítása, de különösen is a hittan tanítás. Mi az, ami a gyerekek lelkének, és szellemi kapacitásának megfelelő? Mi az, amit feltétlenül fontos átadnunk? Ezeket a kérdéseket pedig különböző módon válaszolta meg a római katolikus egyház, és a protestáns egyházak. A római egyház felfogása szerint a lényeg az, hogy legyen tisztában a gyerek azzal, hogy mi zajlik egy misén, mi az amit tennie kell, tudja az imákat, a kötött szövegeket, legyen tisztában azzal a legfontosabb ténnyel, hogy nem lehet Isten Atyja annak, akinek az egyház nem anyja. Ettől kezdve pedig már nem az az elsődleges szempont, hogy milyen bibliai, vagy dogmatikai alapelveket adunk át gyermekeinknek, hanem az, hogy miként kapcsoljuk őket az egyházhoz, ahol aztán életük minden pillanatában meghallják mindazt, amit tudniuk kell. A protestáns egyházak a reformáció kezdetétől fogva tudták, hogy az egyházzal való kapcsolat megromolhat, ha olyanok a tagok, vagy olyanok a vezetők. Az egyházban lehet csalódni, hogyha nem Krisztus elvei szerint működik. Ezért kell a gyermekek tanításának középpontjába állítani azt az Istent, aki Örökkévaló, és így mindig örök támpontot ad azoknak, akik benne hisznek, és Őt követik.

A reformáció kezdetétől fogva megalkották azokat a hittankönyveket, amelyekről úgy gondolták, hogy mind a gyermekek, mind pedig a felnőttek tanítására alkalmasak. Kialakult a

---

6 326/2013. (VIII.30.) Kormányrendelet 1. § (2a) bekezdésének d) pontja teszi lehetővé az önkéntes minősítésre történő jelentkezést.

kátéirodalom, amikor kérdés-felelet formájában igyekeztek megtanítani a legfontosabb tudnivalót a hit dolgairól. Nem lehet az összes olyan kátét elemezni, ami megjelent az egyház története során. Hiszen a nagy reformátorok, Luther és Kálvin is munkásságuk kezdetén fogalmaztak meg ilyeneket, de magyar nyelven is igen hamar születtek meg olyan katekizmusok, amelyeket a gyermekek tanítására használtak. A káték fontosságát emelte az is, hogy a 16-17. században a Biblia ára megfelelt egy hízott ökör árának (mai árak szerint 250-300 ezer Forint), így csak kevesen engedhették meg maguknak, hogy a Szentírást forgassák. Viszont a kátét megvásárolni lényegesen olcsóbb volt, és az abban foglaltak mégis csak a Szentírás tanításának feleltek meg. Jól jelzi a káték elterjedését a kiadások száma is.

Míg a Károli Gáspár által lefordított Bibliát 1590 és 1660 között négyszer tudták kiadni, addig a Heidelbergi Kátét magyar nyelvterületen 28-szor nyomtatták ki¹. Ebben pedig még nem szerepelnek a további katekizmusok, valamint a kézírásos káték. Ezeknek a számát és elterjedését természetesen felmérni sem lehet, hiszen a kézírásos könyvek egy jelentős része elveszett. Magyar nyelvterületen már Dévai Bíró Mátyás is adott ki katekizmust, de aztán jelent meg Méliusz Juhász Péternek, Batizi Andrásnak is kátéja, ám ezeknek a hatása nem lett olyan jelentős, mint a Heidelbergi Kátéé, vagy éppen a Siderius János által 1597-ben kiadott katekizmus². Már a borsod-gömör-kishonti cikkekben, amikor a hitoktatás alapelemeiről beszélnek, akkor említik ezt az írást: „Az egyházban a gyermekekről és ifjakról is gondoskodni kell. Azért a káténak, apostoli hitformának, úri imádságnak és a tízparancsolatnak összevont és rövid magyarázatát fenn kell tartani, s a nyilvános gyülekezésben a szokott órákon és időben elő kell adni az egyházakban. Elsőben a Batizi azután a Siderius kátéját kell tanítani.”³ Siderius kátéja aztán a későbbiekben is meghatározó maradt, olyannyira, hogy 1618-ban a Szentlőrinci zsinaton kimondták, hogy „senkit valamely egyház lelkeszi szolgálatára felavatni nem lehet, ha legalább »Syderius kátéját⁴ magyar nyelven nem tudja»”⁵. Pedig ez a káté a besorolás szerint a kisebb gyermekek tanítására szolgált, míg a nagyobb gyerekeknek már a Heidelbergi Káté tanítását írták elő. Mégis rendkívül népszerűnek számított ez a hittankönyv, hiszen a 17. században, Szinnyei József szerint 12 kiadást, míg a 18. században 2 újabb kiadást is megért⁶.

Hogyha rátérünk a hittan-tanítás „elméletére”, akkor több mindent is megvizsgálhatunk. Az egyik a vallásos nevelés szintjeinek a meghatározása. A lényeg, hogy ne csak egyetlen szinten, hanem több szalon is fussanak az elmélyítés részletei, vagyis a családi, az iskolai és az egyházi szinten is folyjon a hitoktatás⁷. Az egyházi szinten zajló hitoktatást maga Kálvin is fontosnak

1 BALLAI ZOLTÁN (2014): Kéziratos kátémagyarázatok teológiai vizsgálata. In: Studia Doctorum Theologiae Protestantis 5., 249.

2 FEKETE CSABA (2017): Batizi és kátéja. Internetes forrás. [FeketeCs_MKsz_17_3_u.pdf \(mtak.hu\)](https://www.fekete-csaba.hu/2017/07/26/batizi-es-kateja/) [Letöltés dátuma: 2022. 04. 07.], 263-264.

3 BALLAI ZOLTÁN (2014): Kéziratos kátémagyarázatok teológiai vizsgálata, 250.

4 A kátét 2010-ben, Debrecenben magyarázatokkal együtt, modern átírásban ismét közzétették. PÉTER CSABA (2011): Siderius János: Kisded gyermekeknek való katekizmus. In: Református Szemle 104. (2011), 768.

5 THURY ETELE (1998): A Dunántúli Református Egyházkerület története. I. kötet. Kalligram, Pozsony, 205.

6 SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái. Internetes forrás. Siderius János szócikk. In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/s-A6233/siderius-janos-A9131/> [Letöltés dátuma: 2022. 04. 07.]

7 PATAY LAJOS (1935): Kálvin János valláspedagógiája. Különlenyomat a Theologiai Szemle XI. évfolyamából. Országos Református Lelkészegyesület, Debrecen, 4-72.

tartotta, amikor leírta, hogy „Isten, bár egy perc alatt tökéletesekké tehetné övéit, mindazonáltal azt akarja, hogy azok csak az egyház nevelése mellett serdüljenek fel férfivá. Látjuk, hogy e nevelésnek módja is ki van fejezve, mivel Isten a pásztorokra bízta a mennyei tudomány hirdetését”⁸. Az egyházi vallásos nevelésben pedig a kátétanítást a legszentebb munkának⁹, és az egyház egyik legfontosabb alapjának tartotta¹⁰. Mindeközben pedig azt is leírta, hogy a káté megtanulása nem csak egy tananyag elsajátítását jelenti, hanem hitvallást is¹¹. Ezt pedig azzal is nyilvánvalóvá tette Kálvin, hogy az ismeretekről a gyermekeknek az egyház nyilvánossága előtt kellett bizonytságot tenni¹². A kátétanítás részleteit megvizsgálva Ballai Zoltán, aki a kéziratos káték történetével foglalkozott, a tanításnak három rétegét is bemutatta. Egyrészt iskolai keretek között zajlott mindez, ahol a katedrai magyarázat tartozott a hitoktatás egyik legfontosabb elemei közé. Hasonló erővel bírt a szószéki kátémagyarázat, amely szokás sok gyülekezetben még a 20. század első felében is meg volt, sőt, bizonyos gyülekezetekben még ma sem veszett ki teljesen. A harmadik eleme a hitoktatásnak pedig az otthoni olvasás volt, amikor a kátét a gyermekek, esetleg felnőttek otthonaikban forgatták¹³.

Ez is egyértelművé teszi, hogy a kátémagyarázat, és az ezen alapuló hitoktatás rendkívül fontos volt mind a nemzetközi, mind pedig a magyar protestáns egyházak életében. A keretek nem teszik lehetővé, hogy valamennyi írást elemezzük, ami megjelent az évszázadok során. Így összesen öt olyan írást érintek ebben a bemutatásban röviden, ami meghatározta és meghatározza református egyházunk identitását, jelenlegi életét. Kálvin János két ilyen írást is közrebocsátott, első és második genfi tartózkodása idején. Luther Márton szintén két formában adta ki, egy rövidebb, inkább gyermekeknek való úgynevezett Kis kátét, és egy hosszabb, felnőttek tanítására is alkalmas úgynevezett Nagy kátét. Itt a kiskáté részletébe tekinthetünk majd bele. Az ő írásaikon kívül röviden bemutatom a Heidelbergi Kátét, amely 445 évvel ezelőtt (1577) jelent meg magyarul Pápán, és mind a mai napig egyházunk hivatalos hitvallási irata. Végül pedig Siderius János kátéjának részletét is bemutatom, amely 425 évvel ezelőtt (1597) jelent meg, és meghatározója volt a 17-18. századi református egyházi életnek.

Az áttekintést követően lépünk most már közelebb ezekhez az írásokhoz, és nézzük meg, hogy a káték megírásakor milyen jellegzetesség mutatkozik. Ez nem más, mint hogy bizonyos anyagot mindegyik hasonlóan dolgoz fel. Így megjelenik a Tízparancsolat, az Apostoli Hitvallás, a Miatyánk magyarázata, valamint a sákramentumok értelmezése. Ezen kívül mindegyikben vannak sajátos kérdések is, de a lényegét mégis ez az alapvető „tananyag” adja. A megjelenési idő, valamint a cél is sok mindent meghatározott. Időrendben Luther Kiskátéja az első (1529), ezt Kálvin első (1537) és második (1542) genfi kátéja követte, majd a legutolsó ebben a sorban Siderius Kátéja (1597). Kálvin első genfi kátéja szinte mindent nagyon hosszan és bonyolult módon fejt ki, érződik rajta, hogy Kálvinnak nem nagyon volt még „hitoktatói” gyakorlata. A második genfi káté és a Heidelbergi Káté szintén hosszú kérdéseket tartalmaz, de az 1563-ban megjelent Heidelbergi Káté utótörténete jól példázza, hogy az alkalmas mind a gyermekek, mind pedig a felnőtt gyülekezet tanítására. A leginkább gyerekek számára íródott mű Luther kiskátéja, és a Siderius-féle káté. Most mindegyikből közreadok egy-egy kérdés-felelet a sákramentumok témaköréből, hogy láthassuk a különbségeket.

8 KÁLVIN JÁNOS (1910): A keresztyén vallás rendszere. II. Ref. Főiskolai Nyomda, Pápa, 300. (IV. I. 5)

9 PATAY LAJOS (1935): Kálvin János valláspedagógiája, 72.

10 BARTÓK GYÖRGY (1909): Kálvin, mint nevelő. Nagyenyed, 6.

11 PATAY LAJOS (1935): Kálvin János valláspedagógiája, 72.

12 PATAY LAJOS (1935): Kálvin János valláspedagógiája, 79.

13 BALLAI ZOLTÁN (2014): Kéziratos kátémagyarázatok teológiai vizsgálata, 256-260.

Első genfi káté: „Mi a szentség? A szentség tehát egy külső jegy, amelyen át az Úr ábrázolja és bebizonyítja számunkra az ő jó akaratát azért, hogy megerősíthesse hitünknek gyengeségét. Még rövidebben és még világosabban kifejezve: a szentség Isten kegyelmének külső jegy által kinyilvánított bizonyítéka. A keresztyén egyházban csak két szentség van, úgymint a keresztség és az úrvacsora.”¹⁴

Második genfi káté: „L: Mi a sákramentum? GY: Az irántunk való isteni jóakaratnak külső bizonyítéka, amely látható jeggyel lelki, kegyelmi ajándékokat ábrázol, hogy elpecsételje szívünkben az Isten ígéreteit és így ezeknek igaz volta annál jobban megerősíttessék.”¹⁵

Heidelbergi Káté: „Mik a sákramentumok? Látható szent jegyek és pecsétek, amelyeket Isten avégre rendelt, hogy a velük való élés által az evangélium ígértét még jobban megértesse és megpecsételje, hogy tudniillik Krisztusnak a keresztfán való egyetlenegy áldozatáért Ő nekünk kegyelemből bűnbocsánatot és örök életet ajándékozzon.”¹⁶ (66. kérdés-felelet)

Luther kis kátéja: Luthernél ilyen összefoglaló kérdés nincs, ő külön foglalkozik a keresztség, az úrvacsora és a gyónás szentségeivel. *Mi a keresztség? A keresztség nem egyszerűen víz, hanem Isten parancsolatával elrendelt és Isten ígétével együtt használt víz*¹⁷. *Mi az oltáriszentség? Az oltáriszentség Jézus Krisztus Urunk valóságos teste és vére kenyérben, és borban, melyet Krisztus maga azért rendelt, hogy azt mi keresztyének együk és igyuk.*¹⁸

Siderius kátéja: *Mik ezek a sákramentumok? Isten ígéretei mellé adatott külső és látható szent jegyek, melyekkel, mint függő pecséttel szokta Isten megerősíteni az ő ígértét és fogadását*¹⁹.

Az idézeteket látva is megállapíthatjuk, hogy a káték mindegyike gyerekeknek íródott. Mindegyik szerette volna, hogyha megértik mindazt, ami a keresztyénség lényege, és azt, hogy miért is neveznek minket keresztyénnek? Mindegyik káté magán hordozza a felekezeti jelleget, így azt is, hogy ezeknek a célja a hitvallásos nevelés. A maga idejében mindegyik betöltötte a feladatát hosszabb, vagy rövidebb időre. A kátéirodalom aztán a későbbiekben is folyamatosan növekedett. Fel sem lehetne sorolni azokat a próbálkozásokat, amelyeket a konfirmációs felkészítéshez készítettek az elmúlt évszázadokban. Ezek között mégis a leginkább időt álló a Heidelbergi Káté, amely magyar nyelven a 445 évet megélve, folyamatosan a reformátusok alapvető „hittan anyaga”.

A kérdés 2022-ben tehát nem az, hogy van-e szükség ezekre az iratokra, hanem az, hogy miként tudjuk megtartani azt a mélységet és magasságot, amelyet a Heidelbergi Káté szentírásos alaposságával képvisel?

A Szerző tatai református lelkipásztor, a PRTA Szisztematikus-történeti Intézetének intézetvezető docense.

*****

14 PATAY LAJOS (1935): Kálvin János valláspedagógiája, 99-100.

15 KÁLVIN JÁNOS (1998): A genfi egyház kátéja. Kálvin Kiadó, Budapest, 62.

16 HEIDELBERGI KÁTÉ 1993. Kálvin Kiadó, Budapest, 42.

17 LUTHER Márton (1996): Luther Márton kis kátéja. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 36.

18 LUTHER Márton (1996): Luther Márton kis kátéja, 47.

19 SIDERIUS JÁNOS (1697): Kisded gyermekeknek való Catechismus, az az rövid kérdések és feleletek által való tanítás a keresztyéni hitnek fő ágazatairól. Brewer Samuel, Lócse, 1697. Kérdésszám és oldalszám nélkül.

HÚSVÉTI MÚZEUMPEDAGÓGIAI FOGLALKOZÁS

A Pannonia Reformata Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásai a hitoktatás szolgálatában

Írta: Füstös Gáborné

A mai világban az embert számtalan hatás éri. A világ felgyorsult, az információáramlás száguld, nincs idő elmélyedni semmiben, ha lépést akar tartani az ember a fejlődéssel. Ami nem ragadja meg azonnal a figyelmet, azon máris túllépnek. Ennek következtében az ismeretszerzés, a tanulás is átalakult. Az élmények, benyomások, a vizualitás, illetve audiovizualitás vált fontossá. A nevelés és oktatás területén az élményalapú pedagógia került előtérbe. Élmény, izgalom, kaland, kihívás, modernitás jellemzi a tanítás-tanulás folyamatát.

Ehhez alkalmazkodva arra törekszünk mi is itt a Pannonia Reformata Múzeumban, hogy a múzeumi élményen keresztül az interaktív, felfedezésre hívó kiállításainkkal az élményalapú tanítás/hitoktatás szolgálatába álljunk.

Kiállításaink egyszerre felelnek meg a XXI. század kihívásainak, és mutatják be hitelesen a több évszázados református hagyományt. *Hajlék az örökkévalóságban* kiállításunkban a keresztyénség örök érvényű tanításait az egyházművészet, a népi vallásosság tárgyai, valamint az egyház jelenkori életét bemutató audiovizuális anyagok teszik kézzel foghatóvá. Múlt, jelen és jövő találkozik itt az ősi hajlék, a pápai református Ótemplom falai között. Igen, a jövőt is joggal említhetjük, hiszen a kiállításnak és a hozzákapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozásainknak missziói célja a felnövekvő nemzedéket, a mai fiatalokat megszólítani, Istenhez vezetni, hiszen ők alkotják majd a jövő gyülekezeteit. Az egyes témaköröket kreatív játékok, feladatok hozzák közelebb a fiatal korosztály számára. Az így kialakított tematikus útvonalhoz kapcsolódóan egy foglalkoztató füzetünk is készült, melyet akár foglalkozásokon, akár családi körben lehet használni. A kisgyermek múzeumi élményeit támogatja továbbá egy kedves bábfigura, Génusz, az Ótemplom egere is. Életnagyságú bábként a múzeum karzatán kialakított gyereksarokban áll, kézbábként pedig a múzeumpedagógus „segítője” a foglalkozások alatt. Ugyancsak Génusszal találkozhatnak online múzeumpedagógiai foglalkozásainkon is a *Mesél az Ótemplom egere*, illetve a PR Szemezgető sorozatokban, melyek honlapunkon megtalálhatók.

Az élményalapú hitoktatást támogató foglalkozásainkat egy konkrét példán keresztül szeretném szemléltetni, melynek témája – az ünnephez közeledve – húsvét.

A gyermekeket már érkezéskor egy különleges környezet veszi körbe: belépünk a pápai református Ótemplom falai közé. Sokan ilyenkor vannak először templomban. A gyermekeket körbeveszi a csend, a nyugalom és a béke. A tér tágas és világos. Egyszerű, fehér falak, sötét, fa bútorok. A padokba beülve a szemet vonzza a középen lévő úrasztala és a megkapó szépségű szószék. Mialatt néhány mondatban megismertetjük a diákokat a templom történetével, egyben kiszakítjuk őket a megszokott környezetükből, és belehelyezzük egy egészen más helyzetbe. Az úrasztalán látható Vizsolyi Biblia hasonmás kiadása és a karzaton a Heidelbergi Káté első magyar nyelvű fordítását bemutató pont összekapcsolja őket a hitvalló ősszel, a múltat a jellel. Ezután rövid kérdésekkel ráirányítjuk a figyelmüket az ünnepekre. Mindenképpen kitérünk arra, hogy kinek mi a kedvenc ünnepe, miért az, általában miért fontosak az ünnepek. A kiállítás a keresztyénség tanításait, életét a teremtéstől kezdve, Jézus Krisztus történetén és tanításain keresztül

az egyház születéséig, életéig egy összefüggő egészként mutatja be. Így a húsvéti ünnepet sem önmagában szemléljük, hanem az egész kiállítás kontextusában. Felmérjük előzetes ismereteiket, véleményüket, gondolataikat a húsvéti ünnep kapcsán. Majd erre építve rátérünk az ünnepkört bemutató rész megtekintésére. Ehhez az ünnepkörhöz kapcsolódóan leginkább az utolsó vacsorához, illetve az úrvacsorához kapcsolódó egyházművészeti tárgyak láthatók a kiállításban (úrasztala, úrasztali kendő, utolsó vacsorát megjelenítő falvédő, kelyhek, kenyérosztó tálak, bortartók). Az ünnepkör többi ünnepét inkább keresztyén szimbólumokkal (mint pl.: a töviskoszorús kereszt, az üres sírt ábrázoló kialakítás a bútorban stb.) mutatjuk be. Néhány szóban kitérünk a szimbólumok jelentőségére, a számtalan bennünket körülvevő jelképre. Visszautalunk az általuk említett, húsvéhoz kapcsolódó szimbólumokra is: bárány, nyúl, hímestojás. Ezeket a látott tárgyakon keresztül keresztyén jelentéssel kötik össze.

Bár a gyermekeket irányítjuk, hagyjuk, hogy önállóan fedezzék fel a kiállítást. Biztatjuk őket, hogy kérdezzenek, mondják el véleményüket. Mindig a csoport aktivitása dönti el, hogy mennyire és milyen módon kell a foglalkozás vezetőjének „terelgetnie” őket. A kiállításban sok mindent meg lehet tapintani, a fiókokat ki lehet húzni, a monitorokon és fejhallgatókon keresztül audiovizuális anyagokat hallgathatnak az arra kíváncsiak. A húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódóan egy zászlós bárányos kör alakú kirakó, valamint egy hasábokból álló képkirakó játékkal játszhatnak. Az ünnepkör a mennybemenetel ünnepével zárul, erre már csak utalás formájában térünk ki. A kiállítás többi részének megtekintésére az idő függvényében hagyunk lehetőséget.

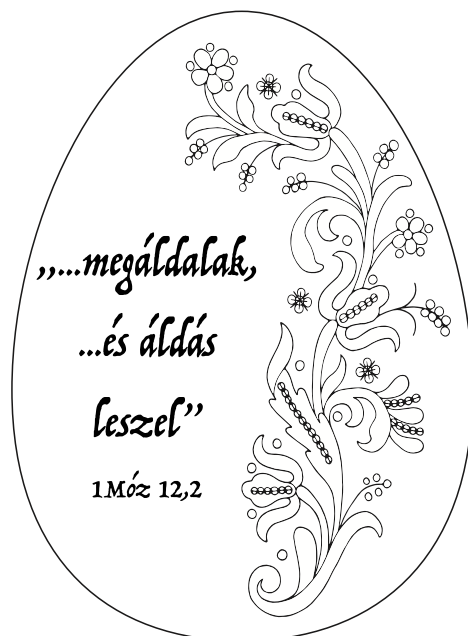
A múzeumlátogatás ezután az alkotó tevékenységgel folytatódik, melynek helyszíne az Alkotóműhelyünk. Ez a különálló épület minden feltétellel rendelkezik ahhoz, hogy a gyermekekkel különféle foglalkozásokat tudjunk tartani. Elsőként a gyerekek élményeire kérdezzük rá: mi tetszett a legjobban, mit visznek haza, melyik szimbólumot, jelképet találtak a legérdekesebbnek. Tisztázzuk még egyszer ezek jelentését, hiszen a foglalkozás során erre építünk. Az egyik leggyakoribb jelkép, amivel a húsvéti ünnepkör kapcsán a kiállításban találkozunk, a zászlós bárány motívuma. Felelevenítjük, hogy hol láttuk ezt, hol láthatjuk a kiállításon kívül (pl.: egyházunk címere), mi a jelentése, miért fontos jelkép. Megbeszéljük, hogy milyen színeket láttunk a jelkép kapcsán pl.: a terítőkön, vagy a címerünkben, mi ezeknek a jelentősége, mire utalnak stb. Ezután pedig elkészítik saját, zászlós báránnal díszített medáljukat. Az égetett kerámia alapokat akrilfestékkel festik be, majd száradás után borszíjra fűzve nyakláncként vihetik haza. A múzeumpedagógiai foglalkozás teljes időtartama kb. másfél óra.

Kiállításainkhoz több múzeumpedagógiai foglalkozás közül választhatnak az érdeklődők. Ezekről bővebb leírás honlapunkon található (<https://www.pannoniareformata.hu/muzeum/muzeumi-tanulas/>). De nyitottak vagyunk egyéni ötletekre, kérésekre, a tartalmas együttműködésre is.

Szeretnénk egy kis színezős feladattal hozzájárulni húsvéti foglalkozásaikhoz. Az alábbi tojásszínezőkön a bibliai igék mellett a dunántúli reformátusság úrasztali terítőinek mintáiból válogattuk össze a motívumokat, melyeknek származási helyét és idejét is feltüntettük a tojások alatt. Áldott húsvéti készülődést és áldott ünnepeket kívánunk minden kedves Olvasónak!

A Szerző múzeumi munkatárs (Pannonia Reformata Múzeum) – tanító/hittanoktató.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

A tojásán látható motívum a bőnyrétalapi református templom úrasztali terítőjének sarokmintája, amely 1789-ben készült.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

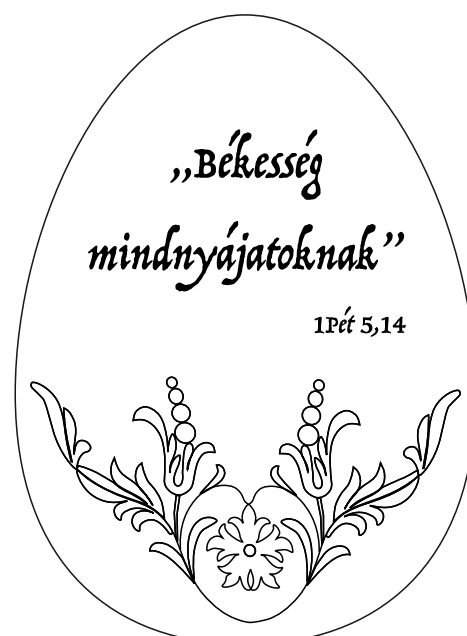
A tojásán látható motívum a neszemlyi református templom 17. századi úrasztali terítőjének mintarészlete.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

A tojásán látható motívum a pápai református templom 1721-ben készült úrasztali kendőjének mintájából származik.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

A tojásán látható motívum a polgárdi református templom 18. századi úrasztali terítőjének sarokmintájából származik.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

A tojásen látható motívum a győri református templom 1784-ben készült úrasztali terítőjének sarokmintájából származik.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

A tojásen látható motívum a győri református templom 1784-ben készült úrasztali terítőjének sarokmintájából származik.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

A tojásen látható motívum a győri református templom 1784-ben készült úrasztali terítőjének középmintájából származik.

Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

A tojásen látható motívum az etei református templom 1749-ből származó úrasztali kendőjének középmintájából származik.

TÉMÁNK: AZ ÍTÉLET-VÉGREHAJTÁS, BÖRTÖN, BÖRTÖNLELKÉSZSÉG

* * *

BÜNTETÉS ÉS ÍTÉLET-VÉGREHAJTÁS AZ ÓSZÖVETSÉGBEN

Írta: Dr. Balla Ibolya

A tanulmány nem az óizráeli jogrendszert kívánja bemutatni, vagy részletezni az igazságszolgáltatással kapcsolatos törvényeket, hanem a büntetések végrehajtásának fórumairól és módjáról ad vázlatot, de úgy, hogy közben érint egyes, büntetéssel kapcsolatos törvényeket, és figyelembe veszi az egyes esetekről szóló elbeszéléseket is. Az óizráeli társadalom felépítéséről, működéséről ugyanis átfogóbb képet kapunk, ha mind az előírást (törvény, parancsolat), mind a leírást (elbeszélések) áttekintjük, legyen szó büntetés-végrehajtásról, vagy az élet más, törvényekkel szabályozott területeiről (a marginalizáltak, pl. jövevények, özvegyek helyzete, bíraskodás stb.). Az előíráshoz képest ugyanakkor a leírás, a valóság elbeszélése eltérő is lehet.

Izrael történelmét tekintve külön kell választani a királyság kora előtti és királyság korabeli, büntetés-végrehajtással kapcsolatos eseteket.¹ Az előbbi korban, a központi királyi hatalom megjelenése előtt a társadalmi berendezkedés sajátosságának, többek között a nagycsalád és törzs szerepének az igazságszolgáltatásban is volt szerepe, amely azonban továbbra is fontos marad az átfogó bírói intézményrendszer kialakulásával. A törzsek együttélését irányító vénekből kerül ki ugyanis a helyi hatóság, amelynek jelentősége megmarad akkor is, amikor más jogi fórumok is megjelennek.² A királyság kora előtt általában helyi szinten, egyszerű eljárás keretében, de az adott csoport – nagycsalád vagy törzs – tagjainak egyetértésével történt az ítélet meghozatala után a büntetés kiszolgáltatása. Ha ilyen döntés nem hozható meg, akkor a csoport egyes tagjai elutasíthatják az ítéletet, ami a csoportban szakadáshoz vezethet, és végső soron az egész társadalmat veszélyeztetheti.³ A döntések, valamint a büntetés végrehajtásának olykor az egész társadalom szemtanúja. Az ilyen esetekben fontos az igazságosság, ugyanakkor a társadalom egységének is meg kell maradnia.⁴ A büntett megállapításánál és a büntetés kiszabásánál ezt az egységet szolgálja azonban nemcsak az, hogy az egész eljárás – a büntetés végrehajtásáig – nyilvánosan, az egész közösség előtt történik, hanem az is, hogy a közösség vezetője a vádlottat felszólítja arra, hogy vallja be bűnét. Ebben az esetben a döntés elfogadása valószínűbb, és kevesebb az esélye annak, hogy szembe szállnak azzal a vádlott esetleges támogatói.⁵ Az ilyen

1 Az Izraelnek, mint népnek a létrejötte előtti idő nem tárgya a tanulmánynak, ugyanakkor az ősatyák korához kapcsolódva látunk olyan példát, amikor a jog kiszolgáltatói a pátriarchák korában valószínűleg maguk a családfők (1Móz 38,24), CZANIK PÉTER (2000): Jog. In: BARTA TIBOR (2000, SZERK.): Keresztyén Bibliai Lexikon 1., Kálvin János Kiadó, Budapest, 757-758, 757.

2 KARASSZON ISTVÁN (1994): Az Óizraeli vallás, Budapesti Református Teológiai Akadémia, Budapest, 33; a vének szerepe több esetben a városkapunál történő igazságszolgáltatásban fontos (pl. Ruth 4,1-12). A vének igazságszolgáltatásban betöltött szerepének említéséhez lsd. többek között: 5Móz 19,1-21; 21,1-9.18-21; 22,13-21; 25,4-1.

3 ROBERT R. WILSON (1983): Israel's Judicial System in the Preexilic Period. In: THE JEWISH QUARTERLY REVIEW, 74, 2, 229-248, 235.

4 WILSON: Israel's Judicial System, 235-236.

5 WILSON: Israel's Judicial System, 236.

eljárás egyik példáját a Józsué 7 tartalmazza. Annak ellenére, hogy a szöveg a Deuteronomisztikus Történeti Műben található, amely a szerkesztés nyomait viseli magán, a történet felvázolja azt, ahogyan az ilyen eljárásokat lefolytathatták a királyság kora előtt, és amelyekben egy adott csoport – család, nemzetség, törzs – tagjainak összetartozása, a kollektív jelleg fontos. A honfoglalás során, Aj városának ostrománál Izráel vereséget szenved. Ennek oka, hogy Jerikó ostroma után Ákán megszegi a szent háború törvényeit, pontosabban az ún. *herem* parancsát, mely szerint Jerikó városát mindenestül az Úrnak kellett szentelni, vagyis ki kellett irtani, vagy az Úr kincstárába vinni (Józs 6,17-19). Ákán azonban elvett a kiirtandó dolgokból, amiért fellángolt az Úr haragja (7,1). Tettének nem voltak tanúi, így az izráeliek nem tudják, hogy valaki bűnt követett el, egészen addig, amíg Ajnál vereséget szenvednek. Józsué megkérdezi Istent a vereség okáról (7,6-9). Ezután a következő lépések következnek: Isten felfedi a vereség okát és a bűn természetét (7,10-12a), meghatározza a bűnös azonosításának eljárását, valamint a büntetést (7,13-15). A bűnös sorsvetéssel történő azonosítása (7,16-18), vallomása (7,20-21), a tényállás megállapítása (7,22-23) után Józsué egész Izráel színe előtt végrehajtja a halálos ítéletet (7,24-26a), amely megkövezés és elégetés. A bűnnek és a bűnösnek ez a fajta, sorsvetéssel történő feltárása – amelyről az Ószövetség csak ritkán és igen súlyos, az egész nép jólétét, pl. katonai győzelmét veszélyeztető esetekben számol be, amelyekben általában az átok fogalma is megjelenik – azért volt veszélyes, mert valaki biztosan bűnösnek bizonyult, és az ítélet miatt fellebbezni nem lehetett. Az ilyen bűn általában halálbüntetést vont maga után. Az 1Sámuel 14-ben Jónátán, Saul fia – akire a sorsvetés esik – csak azért menekülhet meg a kivégzés elől, mert a nép Isten elleni vétéknek tartaná annak a megölését, aki Izráelnek nagy győzelmet szerzett a filiszteusok felett (1Sám 14,24-45). Itt is szerepe van a népnek, és itt is bevallja Jónátán a tettét (14,43). Mindkét esetben megmarad a nép egységessége: Ákánt közösen végzik ki, Jónátánt közösen mentik meg.⁶

A Bírak 19–21 elbeszélései pedig azt mutatják meg, hogy milyen bonyodalmakkal járhat a bíraskodás, ítélethozatal és végrehajtás nagyobb csoportok, Izráel törzsei körében. A benjámini Gibeá lakosainak bűne egy Efraimban élő lévita Júdából származó másodfeleségének megerőszakolása és meggyilkolása (19,25). Az eljárást nem a benjáminiak vezetik le, hogy a közöttük lévő gonosztevőket megbüntessék; a lévita Izráel egészét bevonja az ügybe, és a benjáminiak felett – Izráel előljáróinak vezetésével – együttesen hajtják végre az ítéletet, ami egy kollektív halálos ítéletként, egy törzs majdnem teljes kiirtásaként értelmezhető (19,29–20,48). E történetben is megjelenik Isten megkérdezésének (20,18.23.26-28) és – bár eltérő módon – az átoknak (21,18) a motívuma; a bűnről nem a tettesek tesznek vallomást, hanem a lévita (20,4-6).⁷

Halálbüntetés

A halálbüntetést, mint a büntetés legsúlyosabb formáját elrendelő törvényekből tükröződik az, hogy Istené az emberi élet, az ő kezében van élet és halál.⁸ Ez egyben meg is magyarázza, hogy miért jár halálbüntetés a bűnök viszonylag sok típusáért. Egy másik magyarázat a büntetés súlyosságára az,

6 WILSON: Israel's Judicial System, 237-238.

7 WILSON: Israel's Judicial System, 238. A Bír 21,5-ben is elhangzik a „halállal lakoljon” kifejezés, ami a halálbüntetés kimondásával kapcsolatosan a 2Móz és 3Móz halálbüntetést kimondó szentenciában gyakori. Lsd. PIETRO BOVATI (1994): Re-Establishing Justice: Legal Terms, Concepts and Procedures in the Hebrew Bible, Sheffield Academic Press, Sheffield, 360-361.

8 Naamán történetében Izráel királyának a kérdése is erre világít rá: „Hát Isten vagyok én, aki megölhet és életre kelthet?” (2Kirá 5,7) Külön kategóriának számítanak azok az esetek, amelyekben nem emberek helyezik kilátásba vagy hajtják végre a büntetést, hanem maga Isten, mint a Sínai-hegyhez való közeledés (2Móz 19,12-13), vagy a szent láda érintése esetében (2Sám 6,6-7).

hogy Isten népét – amelynek tudatában a történelem folyamán egyre inkább összefonódott a nép és az Istent tisztelő közösség fogalma – meg kellett őrizni mindentől, ami beszennyezhetette azt, ami veszélyeztethette azt nemcsak vallási téren (pl. bálványimádás, varázslás), hanem a családi élet tisztaságának kérdésében is. Az izraeli törvénykezés tehát a halálbüntetés gyakorlása terén viszonylag szigorú az ókori Közel-Kelet tekintetében, mert olyan erkölcsi és vallási bűnökért is halálbüntetés jár, amelyeket máshol pénzbüntetéssel meg lehet váltani. Mivel a halálbüntetés annak a közösségnek a felelősségét érintette, amelynek a nevében kiszabták, a közösségnek jelen kellett lennie a kivégzésen.⁹ A súlyos büntetésektől Izraelben is azt remélték, hogy elrettentő erejük van. A bálványimádással kapcsolatban hangzik el a következő: „Hallja meg ezt egész Izráel, és féljen, és többé senki se kövessen el ilyen gonosz dolgot közöttetek!” (5Móz 13,12)¹⁰

A mózesi törvények szerint a következő bűnökért járt halálbüntetés: szándékos emberölés (2Móz 21,12-14; 3Móz 24,17), szülők megverése (2Móz 21,15), szülők megátkozása (2Móz 21,17; 3Móz 20,9), szülők iránti engedetlenség (5Móz 21,18-21), emberrablás (2Móz 21,16), istenkáromlás (3Móz 24,13-16), bálványimádás (2Móz 22,19; 3Móz 20,2; 5Móz 13,6-17; 17,2-5), halottidézés, jövendőmondás (3Móz 20,6,27), varázslás (2Móz 22,17), a szombat megszegése (2Móz 31,14-15; 4Móz 15,32-36), a *herem* megszegése (Józsúé 7), házasságtörés (3Móz 20,10; 5Móz 22,22), közösülés az apa feleségével (3Móz 20,11); férfi közösülése menyével (3Móz 20,12), férfiak közösülése egymással (3Móz 20,13), közösülés a feleség anyjával (3Móz 20,14); paráznaság egyes esetei (5Móz 22,21-23), testvérek házassága (3Móz 20,17), állattal való közösülés (2Móz 22,18; 3Móz 20,15-16), állat által halált okozó öklelés, ha a gazdáját előzőleg már figyelmeztették (2Móz 21,29-30, de a gazda élete váltságdíjjal kiváltható). Életért általában életet kellett adni (2Móz 21,23). Az 5Móz 17,6-7 még a következővel árnyalja a halálbüntetés kérdését: „Csak két vagy három tanú vallomása alapján szabad valakit halálra ítélni; egyetlen tanú vallomása alapján nem szabad. A tanúk emeljenek rá először kezet, amikor kivégzik, csak azután az egész nép. Így takarítsd ki a gonoszt a magad köréből!”

A halálbüntetéssel és az emberi élet védelmével kapcsolatban kell megemlíteni a vérbosszút,¹¹ ami a haragos felek közötti gyilkosság megakadályozását, a határtalan bosszúvágy gátak közé szorítását szolgálta, hogy a büntetés a büntetett arányos legyen (2Móz 21,23-25). A családtagok védelmében ezért a vérbosszuló rokonnak volt szerepe. A vérbosszú nem volt korlátlan, és a honfoglalást követően, a törzsek területén kijelölt hat menedékvárosba menekülhetett az,¹² aki nem szándékosan követett el emberölést, és a főpap haláláig nem hagyhatta el a menedékvárost (4Móz 35,9-34). A menedékjog tehát azt jelentette, hogy a büntett elkövetője – kivéve a szándékosan gyilkolót – az oltárnál vagy a menedékvárosokban megmenekülhetett. Ha kiderült a szándékosság, a tettest kiszolgáltatták a vérbosszuló rokonnak (5Móz 19,11-13). A menedékjogban nemcsak az emberiség tükröződik, hanem az is, hogy Isten a legfőbb bíró, aki nem akarja az

9 J. ALBERTO SOGGIN (1999): Bevezetés az Ószövetségbe, Kálvin Kiadó, Budapest, 171-172.

10 MAX MAY (1940): Jewish Criminal Law and Legal Procedure. In: JOURNAL OF CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY, 31, 4, 438-447, 438-439; BOVATI: Re-Establishing Justice, 387.

11 BOVATI: Re-Establishing Justice, 57-59; SZABÓ CSABA (1995): Vérbosszú. In: BARTA TIBOR (1995, SZERK.): Keresztyén Bibliai Lexikon 2., Kálvin János Kiadó, Budapest, 690; lsd. még MAY: Jewish Criminal Law, 438.

12 Vö. 2Móz 21,13-14; 4Móz 35,9-15; 5Móz 4,41-43; 19,1-10; Józs 20,1-9. A városokat úgy kellett kijelölni, hogy arányosan szétszórtnak helyezkedjenek el az ország területén, három a Jordántól keletre, három a Jordántól nyugatra. A Jordán-folyó két partján helyezkedett el Kedés, Sikem, Hebrón, Becer, Rámót és Gólán (Józs 20,1-9). A menedékvárosok lévitavárosok voltak, amiben egyrészt e városok szent jellege fejeződött ki, másrészt a gyakorlatiasság: a szándékos és nem szándékos emberölés megkülönböztetésében a döntés a törvényt ismerő léviták, papok kezében volt; lsd. NAGY ANTAL (1995): Menedékjog. In: BARTA TIBOR (1995, SZERK.): Keresztyén Bibliai Lexikon 2., Kálvin János Kiadó, Budapest, 194; BAJUSZ FERENC (1995): Menedékváros. In: BARTA TIBOR (1995, SZERK.): Keresztyén Bibliai Lexikon 2., Kálvin János Kiadó, Budapest, 194-195.

ártatlan, de még a bűnös halálát sem – kivéve a szándékos gyilkosság esetét –, hanem igazságot, életet akar. Fontos, hogy a bűnös helyett mást nem lehetett megölni (5Móz 24,16).¹³

Egyes elbeszélések azonban arról tanúskodnak, hogy a királyság korában az uralkodók néha visszaéltek helyzetükkel és a halálbüntetést törbe csalás révén eszközölték ki. Dávid meghagyja fiának, Salomonnak, hogy ha uralomra kerül, Jóábót és Simít ölje meg (1Kir 2,5-6.8-9). Ezekből a példákból, valamint az 1Sám 22,16-18-ból jól látszik, hogy a király maga kezdeményezhette a halálbüntetést az ilyen ügyekben, különösen, ha úgy vélte, hogy valaki a királyi hatalommal szemben követett el bűnt. Dávid és Salomon esetében ez a politikai ellenfelek és potenciális riválisok eltüntetését is eredményezte (vö. 2Sám 1,1-16; 4,1-12; 19,16-43; 21,1-14). Az 1Kir 2,33 fontosnak tartja kimondani, hogy Salomon nem vétkes Jóáb halálában, aki maga is vért ontott. Erre utal a „szálljon kiontott vérük ... fejére” kifejezés (vö. 1Kir 2,37).¹⁴ Amikor Saul vette saját kezébe a halálbüntetés kiszabását a nóbi papok kiirtásakor (1Sám 22,16), akkor „[a] király szolgálai azonban nem akartak kezet emelni és rátamadni az Úr papjaira” (22,17). Csak a Dávidot eláruló, edómi Dóég hajlandó kezet emelni rájuk, őt az 52. zsoltár cselszövőnek nevezi (v. 4).¹⁵ Aháb király felesége, Jezábel csak úgy tudja megszerezni férjének Nábót szőlőjét, hogy hitvány emberekkel vádoltatja meg hamisan Nábótót, elérve így az Isten és a király káromlásáért járó halálbüntetést (1Kir 21,10-13).¹⁶

A halálbüntetés három ószövetségi módja a törvények és az elbeszélések alapján a megkövezés, az elégetés és az akasztás.¹⁷ A megkövezés egyrészt lehetett a népharag spontán kifejeződése is, amely többek között fenyegette Mózeszt a pusztai vándorlás miatt szomjazó nép részéről (2Móz 17,4, vö. 8,22), Dávidot Ciklág feldúlásánál (1Sám 30,6), és megpecsételte Salomon fia, Roboám kényszermunka-felügyelőjének sorsát (1Kir 12,18; 2Krón 10,18). A megkövezés másrészt Izrael jogrendszerén belül a kivégzés egyik módja (pl. 3Móz 20,2.27; 24,16; 4Móz 15,35; 5Móz 13,11; 17,5; 21,21; 22,21). A megkövezést általában a táboron, illetve a városon, lakóhelyen kívül kellett végrehajtani. A tanúk egyes esetekben kezüket a vádlott fejére tették (3Móz 24,14-16). Ahogyan fentebb említettük, több ige utal arra, hogy az egész nép részt vett a kövezésben (4Móz 15,35-36; 5Móz 13,10; a 17,7 szintén említi a tanúkat, vö. 1Kir 21,13; 2Krón 24,21).¹⁸ A megégetés már egy, a Sínai-hegyi törvényadás előtti történetben is szerepel (1Móz 38,24). A törvény két esetben írja elő, pl. fajtalanság esetén (3Móz 20,14), vagy akkor, amikor „valamelyik pap leánya gyalázatot követ el, mert paráználkodik”. Ekkor meg kell égetni, „mert apjára hozott gyalázatot” (3Móz 21,9). A Józsué 7-ben található elbeszélés szerint azonban a kövezést teszi súlyosabbá, annak fokozása, amikor a kivégzett holttestét még el is égetik (Józs 7,25). Az Ószövetség úgy is tudósít róla, mint Babilonban gyakorolt büntetés (Dán 3,6). Az akasztást az Ószövetség úgy mutatja be, mint nem izráeliek közötti kivégzési formát, tehát az idegen népek szokásai közé tartozik: egyiptomi gyakorlatot tükröz a Gen 20,22, gibeónit a 2Sám 21,6-12, perzsát az Eszt 7,9-10. Az Ezsd 6,11-12 sajátos esetet mutat be, amikor Dárius, perzsa uralkodó Isten jeruzsálemi háza építéséről szóló rendeletének megszegése miatt írja azt elő: „Arra is parancsot adok, hogy ha valaki ezt a rendeletet megszegi, annak a házából vegyenek ki egy gerendát, állítsák fel, őt pedig

13 NAGY: Menedékjog, 194. KARASSZON, Az Óizraeli vallás, 34.

14 E formula előfordulásaihoz lsd. BOVATI: Re-Establishing Justice, 359-360.

15 WILSON: Israel's Judicial System, 242.

16 HERCZEG PÁL (2000): Halálbüntetés. In: BARTA TIBOR (2000, SZERK.): Keresztyén Bibliai Lexikon 1., Kálvin János Kiadó, Budapest, 558-559.

17 HAIM HERMANN COHN (2007): Capital Punishment. In: FRED SKOLNIK, MICHAEL BERENBAUM (2007, SZERK.): Encyclopedia Judaica, 4, Keter Publishing House/Thomson Gale, Farmington Hills, MI, 445-447, 445-446.

18 VLADÁR GÁBOR (1995): Megkövez. In: BARTA TIBOR (1995, SZERK.): Keresztyén Bibliai Lexikon 2., Kálvin János Kiadó, Budapest, 179. BOVATI: Re-Establishing Justice, 229-230.

szegezzék fel rá, és a házat tegyék szemétdombbá emiatt.” A jog által elő nem írt tettről számol be a Józs 8,29, amikor Aj királyának felakasztásáról ír, de az ő holttestét is el kellett távolítani napnyugtakor. Az 5Móz 21,22-23 is előírja, hogy a kivégzett, fára akasztott ember holtteste ne maradjon a fán, még aznap el kellett azt temetni. A 21,23b kimondja az indoklást is: „mert átkozott Isten előtt az akasztott ember. Ne tedd tisztátalanná földedet, amelyet Istened, az Úr ad neked örökségül!”¹⁹

Idegen, babiloni uralkodó, név szerint Nebukadneccar adja ki a parancsot a halálbüntetés egy sajátos formájára Isten tiszteletével – illetve nem tisztelésével – kapcsolatban: „Megparancsolom azért, hogy aki nem tiszteli Sadrak, Mésak és Abéd-Negó Istenét, azt vágják darabokra, bármilyen nyelvű népből vagy nemzetből való is legyen, házat pedig tegyék szemétdombbá! Mert nincs más isten, aki így meg tud szabadítani.” (Dán 3,29)

Végre nem hajtott halálbüntetésre példa az, amikor Jeremiás prófétát Jójákím király idejében megvádolják. Jer 26,8: „Amikor Jeremiás elmondott mindent, amit az Úr parancsa szerint mondania kellett az egész népnek, megragadták a papok, a próféták és az egész nép, és ezt mondták: Meg kell halnod!” A 26,11-12 szerint halálra kell ítélni, mert a város és a templom ellen prófétált, de a vezetők közül és az egész népből álló bíróság előtt lefolytatott eljárás a vád és a védelem meghallgatása után azzal ér véget, hogy a prófétát felmentik egy precedensre, Mikeásra hivatkozva (26,16-19), aki hasonló ítéletet hirdetett (Mik 3,12).²⁰ A Jer 26,16-19 talán arra utal, hogy ebben a korszakban Jeruzsálemben az ilyen esetekben királyi főemberekből (is) álló törvényszék folytatta le az eljárást.²¹

Bebörtönzés, őrizetbe vétel, fogva tartás

A büntetés, ítélet-végrehajtás eszközeként a mózesi törvények nem írják elő a bebörtönzést. Ennek ellenére izraeli és nem izraeli vonatkozású elbeszélésekből alkothatunk némi képet a kérdésről. Köztörvényes bűnök esetében, mint pl. lopás, nem elzárás volt a büntetés, hanem kétszeres kompenzáció (2Móz 22,3). Ha a tettes nem tudott fizetni, akkor el kellett adni őt a lopott jószág miatt (2Móz 22,2).²² A fogva tartás, őrizetbe vétel inkább ideiglenes jellegű volt, ami néha megelőzte a formális ítélezést.²³ Az istenkáromlás esetében olvassuk azt a 3Móz 24,12-ben, hogy „És őrizetbe vették, amíg útmutatást nem kapnak az Úrtól.” A 4Móz 15,34 pedig így szól: „Őrizetbe vették, hiszen még nem volt megszabva, hogy mit kell vele tenniük”. A perzsa korszakban Artahsasztá, perzsa király utasításai között szerepel a fogság utáni Júdára vonatkozóan a halál, száműzetés, pénzbüntetés és börtön azok számára, akik nem teljesítik Isten és a király törvényét (Ezsd 7,25-26).²⁴ Szintén a fogság utáni júdai közösség életébe enged betekintést az Ezsd 10,7-8, amely szerint azokra, akik a fogságból hazatértek, és nem gyűlnek össze Jeruzsálemben bűnbánattartásra három napon belül, a következő büntetés vonatkozik: „jószágát a vezetők és a vének határozata értelmében ki kell irtani, őt magát pedig ki kell zárni a hazatértek gyülekezetéből”.

Idegen országban, Egyiptomban kerül börtönbe József ott, ahol a király foglyait tartották fogva (1Móz 39,20), a későbbiekben a fáraó a két főemberét, a főpohárnokot és a főszűtmestert is a testőrparancsnok házában veteti őrizetbe, ahol fogva tartották Józsefet (40,2-4). József pedig saját

19 COHN: Capital Punishment, 445-446. Vö. Józs 10,27; 2Sám 4,12; 21,9-11; BOVATI: Re-Establishing Justice, 381.

20 SOGIN: Bevezetés, 170-171.

21 WILSON, Israel's Judicial System, 245.

22 BOVATI: Re-Establishing Justice, 227.

23 BOVATI: Re-Establishing Justice, 227.

24 MENAHEM ELON (2007): Imprisonment. In: FRED SKOLNIK, MICHAEL BERENBAUM (2007, SZERK.): Encyclopedia Judaica, 4, Keter Publishing House/Thomson Gale, Farmington Hills, MI, 742-747, 743.

testvéreit tartja őrizetben, míg ki nem derül az igazság, hogy testvérei becsületesek-e (40,7; 42,15-19). Sámson élete végén a filiszteusok fogságába került, akik kiszúrták a szemét, és arra kötelezték, hogy a börtönben malmot hajtson (Bír 16,21).²⁵

A Királyok könyvei mellett a prófétai irodalom is tud arról, hogy egyes prófétákat börtönbe zártak, vagy a királyi palota udvarán tartották fogva, vagy máshol, pl. ciszternában zárták el. Az előbbire példa Míkájéhu, Jimlá fia, akit Aháb zárat el, mert megjövendőli az arámokkal szembeni vereségét. A prófétát Ámón városparancsnok és Jóás, a király fia veti börtönbe, ahol ételből és italból csökkentett adagot kell kapnia, míg Aháb vissza nem tér a harcból sértetlenül. Ez azonban nem következik be, és a próféta jövendölése beteljesül (1Kir 22,34-38; 2Krón 18,25-26).

A Jer 32,2-3 röviden összefoglalja, hogy fogságban tartották Jeremiást a júdai király, Cidkijjá palotájában, a börtön udvarában. Egy másik alkalommal pedig Jónátán kancellár házában volt, mert azt használták fogháznak (37,15-16.17-21). Ugyanakkor az utóbbi szöveget nem könnyű értelmezni. Kérdéses, hogy miért szolgált Jónátán kancellár háza fogdaként. Talán azért, mert más börtönök telve voltak, vagy azért, mert ez egy biztonságos hely volt, ahol a prófétát tarthatták átmenetileg, amíg sorsa el nem dőlt. Az sem világos, hogy mi a viszonya ennek a helynek a tömlöchöz, a földalatti üreghez. A bebörtönzés körülményeinek értelmezését megnehezíti az a tény, hogy a szerző különböző szavakat használ a fogva tartás helyének kifejezésére. Az azonban bizonyos, hogy legalábbis a földalatti üreg olyan egészségtelen, veszélyes hely, ahol a próféta valószínűleg hamar elpusztult volna, ezt mutatja a 20. versben olvasható kérdés is. A 37,21 szerint pedig Cidkijjá megparancsolja, hogy „a börtön udvarán legyen felügyelet alatt Jeremiás, és adjanak neki naponként egy kenyeret a pékek utcájából, amíg csak el nem fogy a kenyér a városban. Így maradhatott Jeremiás a börtön udvarában”. Az utóbbi nem volt olyan szigorúan zárt, mint Jónátán háza, és nem volt olyan egészségtelen, mint a ciszterna. A 38,6 szerint már egyértelműen a börtön udvarán lévő ciszternába engedik le köteleken, amely Malkijjához, a király fiához tartozik. A börtön udvarán lévő ciszternáról nem derül ki, miért Malkijjá neve kötődik hozzá, aki valószínűleg előkelő volt, de nem Cidkijjá király fia, hiszen az utóbbi legfeljebb csak 32 éves volt, ha az események uralkodásának utolsó évében történnek (2Kir 24,18). Arról sem tájékoztat a szöveg, hogy a ciszternában azért volt csak sár, mert az ostrom miatt elfogyott a víz, vagy használaton kívüli ciszterna volt. Jeremiást innen húzzák ki a király engedélyével, mondván, hogy úgyis meghalt volna, mivel nem volt kenyér a városban (38,7-13). A 38. fejezet azzal ér véget, hogy a próféta a börtön udvarán volt fogoly a város eleséséig. E büntetések oka a próféta szembeszállása a jahvizmust tisztán meg nem őrző, istentelen királyokkal, a Júda, Jeruzsálem, Isten népe és/vagy a király felett meghirdetett ítélet. Ezen kívül arról is olvasunk a Jer 20,2-ben, hogy Pashúr pap megvereti a prófétát és kalodába zárja. Ászá, Júda királya pedig Hanánít záratta kalodába, aki megfeddte azért, mert nem Istenben bízott az Izrael elleni testvérháborúban, hanem az arámokban (2Krón 16,7-10). A történet 1Kir 15,16-22 szerinti elbeszélése nem utal Hanáníra.

Az adósok börtönbe vetését nem engedi a mózesi törvénykezés, a hitelezőnek tiszteletben kell tartani az adós alapvető életszükségleteit. Kölcsön esetén izraeli személy tartozására nem lehet kamatot kivetni. A zálogba vett ruhát napnyugtáig vissza kellett adni (2Móz 22,24-26; az utóbbihoz lásd: 5Móz 24,12). Az 5Móz 24,10-11 még arról is rendelkezik, hogy az adós házába a hitelező nem mehet be azért, hogy zálogot vegyen, hanem kint kell megállnia.²⁶

Sajátos példája a házi őrizetnek az, amit Simínek kell elszenvednie (1Kir 2,36-37) Salamon rendelése szerint; a menedékvárosok hasonló célt szolgáltak, mint a fenti történetben Simí őrizete.

Szintén sajátos az a helyzet, amikor a hódító birodalmak által legyőzött királyokat idegen földön vetik fogságba, vagy kimondottan börtönbe. Hóseát, Izrael királyát az asszír király vetette

25 BÖRZSÖNYI JÓZSEF (2000): Börtön. In: BARTA TIBOR (2000, SZERK.): Keresztyén Bibliai Lexikon 1., Kálvin János Kiadó, Budapest, 217-218.

26 ELON: Imprisonment, 758.

börtönbe megbilincselve, mert rájött, hogy összeesküvést szőtt ellene, amikor követeket küldött Szóhoz, Egyiptom királyához, Asszíriától pedig megtagadta az évenkénti adót (2Kir 17,4). Cidkijjá király pedig bilincsbe verve a babiloni király börtönébe került (2Kir 25,7); ezt a Jer 52,11 még azzal is kiegészíti, hogy ott is maradt haláláig. A fiatalon babiloni fogságba került Jójákín királynak (2Kir 24,12) 37 évi fogság után kegyelmez meg Evil-Meróda, megengedi neki, hogy levesse rabruháját, és vele étkezzen, ellátmányát napi szükségletei szerint kapja élete végéig (2Kir 25,27-30 par. Jer 52,31-34).

Lopás büntetése

Ahogy fentebb említettük, lopás büntetése a kétszeres jóvátétel volt, akár jószágot (marha, szamar, juh, 2Móz 22,3), akár pénzt vagy értéktárgyat loptak el (2Móz 22,6). Ha a tettes nem tudott fizetni, akkor el kellett adni őt a lopott jószág miatt (2Móz 22,2).²⁷

Jóvátétellel és bírsággal kapcsolatban a lopástól függetlenül is vannak rendelkezések. Bírságot kellett fizetni akkor, ha verekedő férfiak löktek meg terhes asszonyt, aki idő előtt megszült; a bírságot az asszony férje szabta meg, és bírák előtt kellett megadni (2Móz 21,22). Ilyen esetekben az Ószövetség többször is a „váltságdíj” terminus technicus-t használja (2Móz 21,30; 4Móz 35,31-32).²⁸ Nő hírnevének rontásánál az 5Móz 22,18-19 szerint a város vénei szabják ki a büntetést, amely száz ezüst, és a nő apját illeti. A szakaszban együttesen szerepel a „megfogás”, a „megbüntetés” és a „megbírságolás” gondolata. Ezekben elsősorban a vének játszanak szerepet. Abban az esetben, ha a gyanú megalapozott volt, és a nő bűnös, mert nem volt szűz, a halálbüntetés végrehajtásában a városbeli férfiaknak részt kellett venni.²⁹

Végül említsük meg a büntetés egyéb formáit, a botbüntetést, amely viszály esetén szokásos (5Móz 25,1-3), valamint a kézlevágást (5Móz 25,11-12: „Ha két férfi összeverekedik egymással, és az egyikük felesége odamegy, hogy a férjét kiszabadítsa annak a kezéből, aki veri, odanyúl a kezével, és megragadja annak a szeméremtestét, le kell vágni az asszony kezét irgalom nélkül”).³⁰

Összességében elmondhatjuk, hogy ellentétben más közel-keleti népekkel Izraelben hiányzik az olyan testi büntetés, amely kínzással jár, valamint az ember méltóságát sértő büntetés is, ami vallási okokra vezethető vissza. Izrael vallása az ember személyét, méltóságát a jogi előírás fölé helyezte. Egy kivétel ez alól a vérfertőzésért járó tűzhalál, ami talán egy ősi előírással, tabuval áll összefüggésben, és elszigetelt esetnek számít (3Móz 20,14).³¹ Bár szigorúnak tartható az izraeli törvénykezés, a térség egyes népeivel – pl. az asszírokkal összehasonlítva – emberségesebb, igazságosabb, és nagyobb hangsúlyt helyez az emberek relatív egyenjogúságára és igazságszolgáltatáshoz való jogára; még a rabszolgák is élveztek bizonyos fokú védelmet.³² Az igazság kiderítésének komolyan vételére pedig jó példa az 5Móz 13,15 felhívása: „akkor keress, kutass és kérdezz utána alaposan, és ha valóban igaz a dolog, és megtörtént ez az utálatosság közöttetek”.

A Szerző református lelkipásztor, rektorhelyettes, a PRTA Biblikus Intézetének docense.

*****

27 Az emberlopásra, vagyis emberrablásra, illetve az Istennek szentelt dolgok ellopására már utaltunk a halálbüntetésnél és Ákán történeténél; lsd. továbbá SAMUEL HIRSHBERG (1926): Jurisprudence Among the Ancient Jews. In: MARQUETTE LAW REVIEW, 11,1, 25-31, 26-27.

28 BOVATI: Re-Establishing Justice, 197. A jóvátétel egyéb formáihoz lsd. 3Móz 5,20-26.

29 BOVATI: Re-Establishing Justice, 373-374.

30 A Bír 1,6 említi a legyőzött ellenség hüvelykujjainak és nagylábujjainak a levágását.

31 SOGGIN: Bevezetés, 172-173.

32 MAY: Jewish Criminal Law, 439; vö. 2Móz 21,2, vö. 3Móz 25,39-46.

BÖRTÖN AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN

Írta: Dr. Jacob J. T. Doedens

Börtön most

A börtön és a bebörtönzés az Újszövetség korában más funkciót töltött be, mint manapság. Ha valakit börtönbe zárnak, akkor az vagy azért van, mert valaki a tárgyalásig őrizetben van, vagy azért, mert a fogva tartás a büntetés egy formája. Végül is az életünk mellett a szabadságunk az egyik legnagyobb javunk. Ezért tehát a börtönbüntetést megfelelő büntetésnek tekintik azok számára, akik súlyos bűncselekményeket követtek el. Nem véletlenül Magyarországon a „büntetésvégrehajtás,” vagy röviden „BV” a hivatalos neve.

Az elmúlt évek során egy kis betekintést nyertem a magyar börtönrendszer működésébe. Hollandiában van egy „Epafras” nevű alapítvány,¹ amely a holland külügyminisztériummal működik együtt. Ez az alapítvány önkéntes lelkészeket és lelkigondozókat kér fel arra, hogy látogassák meg a holland foglyokat világszerte. Az alapítvány neve nyilvánvalóan ahhoz az Epafrászhoz köthető, aki meglátogatta Pált a fogsága alatt.² Nem tartanám rossz ötletnek, ha a magyar keresztény egyházak is létrehoznának egy hasonló alapítványt a külföldi börtönökben lévő magyarok számára.

Társadalmunkban a börtönbüntetést részben a bűncselekményekért járó büntetésnek, részben pedig az áldozatok kárpótlásának tekintik. Bizonyos értelemben ez a kárpótlás csak szimbolikus, hiszen például gyilkosság esetén az elkövető megbüntetése nem hozza vissza az életbe azokat, akiket megöltek. Ráadásul a rabok, akikkel beszéltem, gyakran említették, hogy az egész börtönrendszer azzal a késztetéssel töltötte el őket, hogy bosszút álljanak a társadalmon. Mások a börtönt a bűnözés főiskolájaként jellemezték; az ember megtanulhat minden szükséges trükköt ahhoz, hogy a börtönből való szabadulás után bűnözőként „karriert” csináljon. Arról nem is beszélve, hogy a társadalomba való visszailleszkedés általában nem egy egyenes folyamat. Az embereket nem lehet erőszakkal megváltoztatni, így a börtönbüntetés olyan módszer, amelyet a társadalmak jobb megoldás híján alkalmaznak.

Börtön akkor

Az Újszövetség idején a bebörtönzésnek más funkciója volt. Nem az elkövetett bűnökért járó büntetésnek szánták. Lehet, hogy a büntetés egy idő után egyfajta „mellékhatás” lett, de hivatalosan a római szerzők úgy látták, hogy a bebörtönzés nem a büntetés célját szolgálja.³ Elsősorban annak biztosítására szolgált, hogy a gyanúsított ne szökjön el a bírósági eljárás előtt, vagy ne tegye ezt a bíróság ítélethirdetése után. Ezt látjuk, amikor Heródes Antipász⁴ bezáratta Keresztelő Jánost. Amikor János bírálta a királyt, mert az elvette a féltestvére feleségét, a király börtönbe záratta. Heródes meg akarta ölni, bár ő is félt ettől, mert a közvélemény pozitívan vélekedett Jánosról.⁵

---

1 Lásd: www.epafras.nl

2 Kol 1,7; 4,12; Filem 1,23. Ez a név az Epafróditosz rövidített formája, amelyet a Fil 2,25–30; 4,18 említ.

3 Lásd: GREGORY S. MAGEE (2008): “Paul’s Response to the Shame and Pain of Imprisonment in 2 Timothy,” In: *Bibliotheca Sacra* 165 (2008), 342.

4 Uralkodott Kr. e. 4–Kr. u. 39. Lásd: ABRAHAM SCHALIT (2007): „Antipas, Herod,” In: FRED SKOLNIK AND MICHAEL BERENBAUM (2007, SZERK.): *Encyclopaedia Judaica* Farmington Hills, MI: Thomson Gale, 2:204.

Utódja, I. Heródes Agrippa⁶ volt az a király, aki kivégeztette Jakab apostolt, János testvérét.⁷ Amikor a király látta, hogy a jeruzsálemi zsidóknak tetszett ez a királyi intézkedés, börtönbe záratta Péter apostolt. Lehetetlen volt Pétert azonnal kivégezni, hiszen éppen húsvét napjai voltak.⁸ Egy ellentmondásos, de népszerű személyiséget kivégezni mindig kockázatos vállalkozás volt a zsidó ünnepek egyikén. Jeruzsálem tele volt zarándokokkal ezekben a napokban, és egyetlen szikra is okozhatta a puszkapor felrobbanását. Az első században számos forradalom vagy majdnem-forradalom kezdődött az ilyen ünnepek körül.⁹ Ez az oka annak, hogy évekkel korábban a Szanhedrin úgy döntött, hogy megöli Jézust, de „*ne az ünnepen, hogy zavargás ne támadjon a nép között.*”¹⁰ Ez volt az oka annak is, hogy azokban a napokban Poncius Pilátus¹¹ elhagyta a sokkal kényelmesebb Cezáreában lévő rezidenciáját, és Jeruzsálemben maradt a pészah idejére.¹² Visszatérve Heródes Agrippához és Péter apostolhoz; a király természetesen nem büntetésnek szánta ezt a bebörtönzést, hanem meg akarta akadályozni, hogy Péter elmeneküljön a városból. Természetesen a király célja az volt, hogy Péter is megölesse, miután lezajlott a pészach ünnepe. Láthatjuk tehát, hogy a bebörtönzés volt a szokásos módszer arra, hogy egy gyanúsítottat az eljárásáig, egy bűnözöt pedig a kivégzéséig fogva tartsanak. Ez még teológiai szinten is igaz, amikor Péter és Júdás levele a „börtönben lévő lelkekről”¹³ vagy a „bukott angyalokról”¹⁴ beszél, akik bebörtönözve várják ítéletüket az utolsó ítélet napján. Ez nyilvánvalóan az Énók könyvéből ismert elbeszélésre utal,¹⁵ amely az 1Móz 6,1–4-ben található történetet mondja el újra és bővíti ki.¹⁶ Pál apostol és munkatársa, Silás hasonló bánásmódban részesült a római Filippi kolóniában. Lukács meglehetősen ironikusan írja le ezt az egész helyzetet. Pál megszabadított egy női szolgát egy jövőmondó lélektől. A gazdái számára ez természetesen nagy bevételkiesést jelentett. Mégis ezt a „gazdasági bűncselekményt” etikai bűncselekménnyé változtatják, mondván, hogy Pál és Szilász idegen, zsidó szokásokat hirdettek, amelyeket a rómaiaknak nem szabad követniük. Egy csipetnyi

5 Mt 14,3–5; Lk 3,19–20; Mk 6,17–20 szerint Heródes nemcsak a sokasságtól félt, hanem maga Jánostól is: „Heródes félt Jánostól, akiről tudta, hogy igaz és szent ember; ezért védelmébe vette, bár hallgatva őt, gyakran zavarba jött, mégis szívesen hallgatta.” Minden újszövetségi leírás szerint végül Heródiás, a Heródes új felesége volt az, aki végül bosszút állt János kritikája miatt, és kérte a János lefejezését, Mt 14,6–12; Mk 6,21–29.

6 Kr. e. 10–Kr. u. 44. Lásd: EDNA ELAZARY: „Agrippa I,” In: SKOLNIK AND BERENBAUM (2007, EDS.): *EJ*, 1:502–503.

7 ApCsel 12,1–2.

8 ApCsel 12,3–5.

9 Lásd: N. T. WRIGHT (1992): *The New Testament and the People of God*, Christian Origins and the Question of God 1. Fortress, Minneapolis, 170–81.; N. T. WRIGHT AND MICHAEL F. BIRD (2019): *The New Testament in Its World: An Introduction to the History, Literature, and Theology of the First Christians*. Zondervan Academic, Mi: Grand Rapids, 100.

10 Mt 26,3–5. Egyébként hiába mondták ezt, úgy tűnik, hogy az irányítás nem teljesen az ő kezükben volt, hiszen Jézus húsvét ünnepén halt meg.

11 Pontius Pilatus, Júdea helytartója Kr. u. 26–36 között. Lásd: LEA ROTH / SHIMON GIBSON: „Pontius Pilate,” In: SKOLNIK AND BERENBAUM (2007, EDS.): *EJ*, 16:369–370.

12 Lásd: BRENT KINMAN (1994): “Jesus’ ‘Triumphal Entry’ in the Light of Pilate’s,” *New Testament Studies* 40, no. 3 (1994): 442–48.

13 1Pt 3,19–20: „...ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασιν ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε ....”

14 2Pt 2,4: „Εἰ γὰρ ὁ θεὸς ἀγγέλων ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν τηρουμένους ...”; Jud 1,6: „...ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν ἀλλ’ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν ....”

15 *1Én.* 6–21, ld. „1 (Ethiopic Apocalypse of) Enoch, ford. E. ISAAC, In: JAMES H. CHARLESWORTH (1983, ED.): *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 1. Doubleday, New York, 15–24.

16 Lásd: JAAP DOEDENS (2019): *The Sons of God in Genesis 6:1–4: Analysis and History of Exegesis*, Old Testament Studies 76. Brill, Leiden, 89–95.

antiszemitizmus jól működött azokban az időkben is, úgy tűnik... A város tisztviselői hagyták magukat rábeszélteni, hogy a római törvényekre és szokásokra hivatkozva megkorbácsolják Pált és Silást, és börtönbe vessék őket. Másnap azonban, amikor azt javasolták Pálnak, hogy a hátsó ajtón keresztül távozzon, kiderült, hogy Pál római állampolgár.¹⁷ Csak ekkor kezdtek el félni a város vezetői, mert kiderült, hogy egyáltalán nem tartották be a római törvényeket. Cicero híres peréből, amelyet Gaius Verres, Szicília római helytartója ellen folytatott, aki megkorbácsoltatott, sőt keresztre feszítettetett egy római polgárt, tudhatták, milyen súlyos következményei lehettek volna mulasztásuknak.¹⁸ Nem csoda, hogy kénytelenek voltak bocsánatot kérni Páltól, és hivatalosan kivezették a börtönből. Míg a város legmagasabb politikai szintjei nyilvánvalóan csak szavakban tartották be a római törvényeket (egy római polgárt formális eljárás nélkül ítélték el), addig a börtönőr, aki alacsonyabb rangú tisztviselő volt, olyan komolyan vette a feladatát, hogy akár az öngyilkosságra is hajlandó volt, ha úgy gondolta, hogy a foglyai megszöknek.¹⁹ A hely, ahol Pál börtöne lehetett, ma is látható a turistáknak az ókori Filippi városának maradványaiban.

Pál apostol börtöne. Fotó © Jaap Doedens, 2008.

Egyes újszövetségi tudósok szerint Pál Efezusban is börtönbe kerülhetett, bár Lukács ezt nem említi az Apostolok Cselekedeteiben.²⁰ Ez a feltételezett bebörtönzés azon alapul, hogy Pál a korintusiakhoz írt második levelében megemlíti, hogy „nem akarjuk, testvéreim, hogy ne tudjatok arról a nyomorúságról, amely Ázsiában ért minket: rendkívüli mértékben, sőt erőnkön felül megterhelgettünk, annyira, hogy az életünk felől is kétségben voltunk.”²¹ Ez a rendkívüli szenvedés tehát lelki összeomlást okozhatott Pálnak. Egy újszövetségi tudós így magyarázza az első és a második Korinthusiakhoz írt levél stílusbeli különbségét: a második levél kevésbé folyékony, és így a poszttraumás stressz jegyeit mutatja.²²

Bárhogy is legyen, Lukács leírja, hogy Pál több mint két évig volt bebörtönözve Cézareában Félix²³ római prokurátor és Fesztus²⁴ alatt. Római polgárként Pálnak joga volt a hivatalos bírósági

17 ApCsel 16,37. Ez egy másolata lenne az ő születési anyakönyvi kivonat, amelyet minden római polgárnak meg kellett tennie Augustus Lex Aelia Sentia értelmében. (Kr. u. 4.) és a Lex Papia Poppaea (Kr. u. 9.) szerint, lásd: MICHAEL J. G. GRAY-FOW (2016): „Why Festus, Not Felix? Paul’s *Caesarem Appello*,” *Journal of the Evangelical Theological Society* 59, no. 3 (2016): 475.

18 Lásd: Marcus Tullius Cicero, *Against Verres*, 2.1.53-86: *Latin Text with Introduction, Study Questions, Commentary and English Translation*, ed. INGO GILDENHARD (2011, ED.): *Classic Textbooks*. Open Book, Cambridge. Lásd még: MICHAEL J. G. GRAY-FOW (2016): „Why Festus, Not Felix?”, 478.

19 ApCsel 16,27.

20 Lásd: N. T. WRIGHT (2018): *Paul: A Biography*. SPCK, London, 271–301.

21 2Kor 1,8.

22 Így N. T. WRIGHT (2018): *Paul*, 304–5.

23 Antonius Felix, Júdea prokurátora, 52–60. Lásd: JOSEPH MICHMAN / BART WALLET: „Felix, Antonius,” In: SKOLNIK AND BERENBAUM (2007, EDS.): *EJ*, 6:749-750.

24 Porcius Festus, Júdea prokurátora, kb. 60–62. Lásd: LEA ROTH: „Festus, Porcius,” In: SKOLNIK AND BERENBAUM (2007, EDS.): *EJ*, 6:772.

eljáráshoz. Félix csak fenntartotta az ügyet, abban a reményben, hogy majd kenőpénzt kap Páltól.²⁵ Ezért hagyja őt enyhe börtönbüntetésben. Kormányzósága végén Pált börtönben hagyja, mert a zsidók kedvében akart járni.²⁶ Talán attól félt, hogy kegyetlen kormányzásának eredményei máskülönben Rómába is követik őt.²⁷ Bár az is elképzelhető, hogy a nagyhatalmú Rómában levő testvére megvédhette őt a jogi felelősségre vonástól.²⁸ Amikor Kr. u. 59/60-ban Fesztus váltotta Félixet a júdeai prokurátor szerepében, Festus újra megnyitja Pál ügyét. Új helytartóként Fesztus valószínűleg a zsidóknak való megfeleléssel akarta megalapozni tekintélyét.²⁹ E tárgyalások során Pál úgy dönt, hogy a császárhoz fellebbez.³⁰ Miért nem fordult Pál korábban a császárhoz? Minden római polgárnak joga volt fellebbezni, de a prokurátor nem volt köteles eleget tenni egy ilyen kérésnek. Pál talán nem volt biztos Félixben e tekintetben. Pál azonban elképzelhetőnek tarthatta, hogy Fesztus a családi származása miatt valószínűleg helyt adna a fellebbezésnek.³¹ Fesztus nyilvánvalóan nem tudja, milyen vádat írjon a kísérőlevélben a császárnak, aki valószínűleg nem örült volna egy felesleges tárgyalásnak. Ezért Agrippa³² király segítségét kéri, hogy megfogalmazzon valamit, aminek Rómában is értelme lehet.³³ Legalább ilyen módon vált valóra Jézus ígérete, hogy Pál „választott eszközöm, hogy elvigye a nevemet a pogányok, a királyok és Izráel fiai elé.”³⁴ Ha Pál nem lett volna fogoly, nem tudott volna egyszerűen bekopogtatni a római hatóságok ajtaján, hogy hirdesse evangéliumát, de így a római hatóságok is találkoztak Jézussal, mint a Messiással.³⁵ Talán még Néró császár is, bár erről nincsenek biztos információink, azonban ha Pál a császárhoz fellebbezett, akkor valószínűleg a császári bíróság előtt kellett megjelennie. Kalandos utazás után Pál megérkezik Rómába, ahol megengedik neki, hogy lakást béreljen magának.³⁶ Úgy tűnik, hogy bebörtönzése egyfajta házi őrizet volt, amelyben katonák őrizték őt.³⁷ Ez idő alatt szabadon tarthatja a kapcsolatot a fővárosban élő zsidókkal és keresztényekkel.³⁸ Érdekes módon a Timóteushoz írt második levél egy sokkal nehezebb helyzetet tükröz, amelyben az apostolnak, úgy tűnik, sokkal kevesebb szabadsága van. Lehetséges, hogy a második Timóteushoz írt levél egy későbbi bebörtönzésről szól, de az is lehet, hogy az Apostolok Cselekedetei 28-ban említett helyzet később súlyosbodott. A Timóteushoz írt második levélben láthatjuk, hogy a foglyok mennyire rá voltak utalva a barátok segítségére a mindennapi szükségleteik kielégítésében. Az is láthatóvá válik, hogy a római társadalomban mennyire szégyellni való dolog volt a bebörtönzés.³⁹ Ilyen körülmények között általában kiderült, hogy kik voltak az ember igazi barátai. Pál ezért örömmel írja le, hogy Onésziforos, aki valószínűleg az efezusi gyülekezet tagja volt, Rómába

25 ApCsel 24,26.

26 ApCsel 24,27.

27 Lásd: MICHAEL J. G. GRAY-FOW (2016): “Why Festus, Not Felix?”, 473–74.

28 Lásd: MICHAEL J. G. GRAY-FOW (2016): “Why Festus, Not Felix?”, 479.

29 ApCsel 25,3.9.

30 ApCsel 25,10–12.

31 Lásd: MICHAEL J. G. GRAY-FOW (2016): “Why Festus, Not Felix?”, 478–79.

32 II. Heródes Agrippa (Kr. u. 28 – 92) khalkiszi király 50-től, zsidó király 52-től haláláig. Lásd: ABRAHAM SCHALIT: „Agrippa II,” In: SKOLNIK AND BERENBAUM (2007, EDS.): *EJ*, 1:503.

33 ApCsel 25,13–27. A prokurátornak kellett írni a megfelelő jogi dokumentációt, az ún. *Libelli dimissorii*, amely belefért volna a római jogba anélkül, hogy zsidó vallási vitapontokról szolt volna. Lásd: MICHAEL J. G. GRAY-FOW (2016): “Why Festus, Not Felix?”, 484.

34 ApCsel 9,15.

35 Lásd: J. VAN ECK (1989): *Paulus En de Koningen: Politieke Aspecten van Het Boek Handelingen*. Van Wijnen, Franeker.

36 ApCsel 28,20.

37 ApCsel 28,16.

38 ApCsel 28,17–31.

39 Lásd: MAGEE, GREGORY S. (2008): “Paul’s Response to the Shame and Pain of Imprisonment in 2 Timothy.” *Bibliotheca Sacra* 165 (2008): 338–53.

utazott, hogy megkeresse az apostolt. Ő nem szégyellte magát, hogy a fogoly Pál barátja volt.⁴⁰ Pedig sok más barátja is elhagyta őt.⁴¹ A többi munkatárs máshol volt elfoglalva, végül csak Lukács maradt vele Rómában.⁴² Érdekes, hogy Pál nem játssza ezt a társadalmi szegénjátékot, hiszen tudja, hogy nem bűnözőként, hanem csak Krisztus evangéliuma miatt van fogságban.⁴³ Van még egy másik formája is a bebörtönzésnek, ami a száműzetés volt. Ez volt az úgynevezett *relegatio in insulam*, amikor az embereket egy szigetre küldték, bizonyos időre vagy egész életükre. Valószínűleg János is ilyen helyzetben volt, amikor Patmosz szigetén tartózkodott.⁴⁴ Ez gyakorlatilag a bebörtönzés enyhe formája volt.⁴⁵

Börtön akkor és most

A fenti leírás világossá teszi, hogy az első században a bebörtönzés mennyire különbözött a mai helyzettől. Még ha a bebörtönzés az Újszövetség világában hivatalosan nem is jelentett büntetést, hanem csak elzárást a tárgyalásig vagy a kivégzésig, a börtönben töltött idő borzalmas élmény lehetett, amely valakit kítaszítottá tett a társadalomban. Ebből a szempontból a modern börtönök - bár nem egy piknik - jobb helyek, mint az ókori világ tömlőcei.

A Szerző református lelkipásztor, docens, a PRTA Biblikus Intézetének intézetvezetője.

*****

„Mi hasznunk van még Krisztus áldozatából és kereszthalálából?

Halálának erejével óemberünk övele együtt megfeszítettetik, megöletik és eltemettetik, hogy a test gonosz indulatai ne uralkodjanak többé rajtunk, hanem hálaáldozatul neki szenteljük magunkat.”

„Mit használ nekünk Krisztus feltámadása?

Először azt, hogy feltámadásával legyőzte a halált, hogy minket is részesítsen abban az igazságosságban, amelyet halálával szerzett. Másodszor: hatalmával már most új életre támaszt minket is. Harmadszor: Krisztus feltámadása a mi boldog feltámadásunk záloga.”

(A Heidelbergi Káté 43. és 45. kérdés-feleletei)

40 2Tim 1,16–18. Ahogy a korábbi fogságban a Filippiből való Epafroditosz meglátogatta az apostolt, Fil 2,25–30; 4,18. Ezért Pál is ír Timóteusnak, hogy ne szégyellje az apostolt, 2Tim 1,8.

41 Ld. 2Tim 1,15.

42 2Tim 4,11.

43 2Tim 1,12.

44 Jel 1,9.

45 Lásd: JULIUS GOEBEL (1976): Jr., *Felony and Misdemeanor: A Study in the History of Criminal Law*. University of Pennsylvania Press, 58. HENK JAN DE JONGE (2002): “The Apocalypse of John and the Imperial Cult,” in *Kykeon: Studies in Honour of H. S. Versnel*, ed. H. F. J. Horstmanshoff et al., vol. 142, Religions in the Graeco-Roman World. Brill, Leiden, 127–41.

A NEVELÉS ÉS A BÜNTETÉS (-VÉGREHAJTÁS) KAPCSOLATA

Avagy a börtönlelkészi szolgálat kialakulásának vizsgálata

a XVI. századtól napjainkig

Írta: Kanczler Balázs

„Amiből a dolgok létrejönnek, szükségszerűen abba kell pusztulniuk is, hisz bűnhődniük kell és megítéltetniük jogtalankodásaikért az idő rendje szerint.”

/Anaximandrosz – Nietzsche fordításában/

Bevezetés

„*Cogito, ergo sum!*” Gondolkodom, tehát vagyok! Az emberi elmét gondolkodásra találták ki, mint ahogy már ez a XVII. században megfogalmazódott René Descartes filozófiája alapelveként. A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön előtt közlekedve sokszor elgondolkodtam azon a kérdésen, hogy végül is mi értelme van magának a börtön intézményének. Egyik oldalról szükséges a bűnelkövetőt a társadalom tagjaitól szegregálni, s megakadályozni, hogy újabb bűncselekményt követhessen el. S még szóba jön a büntetés kérdése is. Meg kell büntetni az egyént, amiért megszegte a társadalmi normákat, veszélybe sodorva ezzel a társadalom többi tagjának, azok tulajdonainak épségét, megbontani a társadalom rendjét, a szocializáció során tanultakat. Már amennyiben megfelelő módon történt ez a társadalmi lényvé válás folyamata. S miután elértük, hogy elzárjuk a deviáns magatartásformát tanúsító egyént bizonyos időre, szükséges előre gondolkodni, s arra koncentrálni, hogy mi lesz a jogszabályoknak megfelelő büntetés letöltése után a szabaduló fogvatartottal. Itt óriási szerepe van a börtönlelkészi szolgálatnak, mint a büntetés-végrehajtás egyik legalapvetőbb céljának elősegítőjének. Ugyanis semmi értelme a büntetésnek, ha annak letelte után bűnismétlésre kerül sor. Kezdetnek bemutatom, hogyan alakult ki a fogva tartás, mint büntetési forma.

A fogva tartás mint büntetés

A legősibb korokban már létezett az egyén szabadságtól való megfosztása, úgy az igazságszolgáltatásban, mint annak rokon jelenségeiben. Nem engedte az ősi közösség a tabukat, isteneket, szellemeket megsértő tagjainak a törzs, akadálytalan távozást a nemzetség szállásterületéről, hogy kivonják magukat a felelősségre vonás, a büntetés alól. Az érintettet meg kellett akadályozni a távozásban, megkötözve tartani, esetlegesen fához, sziklához kötni, leláncolni. Ezekből a jelenségekből a letelepedett népeknél az igazságszolgáltatás két igen fontos intézménye alakult ki. Az oszlophoz kötözés későbbi utóda a pellengér, s némely szerzők azt feltételezik, hogy a tönkhöz láncolás és a kaloda is ebből a szokásból fejlődött ki. A megkötözésből alakult ki a bilincselés is, mely egyidőben terjedt el a vasművesség elterjedésével, s egy természetes igényt, a biztonságos rögzítést elégítette ki. Ekkoriban egyetlen követelménye volt a fogva tartásnak: a biztonságos őrzés. A mind célravezetőbb megoldásokat folyamatosan keresték az ezzel megbízottak. Az ókori népek a kiszáradt kutakat, ciszternákat gyakran használták ilyen célokra. A szárazsággal küzdő területeken a kutak gyakran sziklába vájtak, nagyon mélyek voltak. Nagyon alkalmasak voltak ennek következtében a biztonságos őrzésre. A kútból alakultak ki a későbbi tömlöcök. Az állatok befogása/őrzése asszociációjából alakult ki a vermek és barlangok igénybevétele egy időben a ketrec, melyet egyre több helyen alkalmaztak fogva tartásra. S ez

már egy határozott lépés volt a börtönépítés irányában. A ketrec, a rabok őrzésére szolgáló, már kifejezetten fogva tartási funkcióval létrejött, emberi kéz által alkotott építmény volt. A ketrecből kialakult rács a börtönépítészet egyik alapvető elemévé vált. Michel Foucault által börtöngépnek nevezett koncepcionális rendszer célja a lehető legmagasabb fokú kontroll megvalósítása az egyén és a test felett, a hatalom gyakorlása érdekében született *„Átlátszó cellákkal, amelyek úgy tartják fogva a rabot, mint -a görög filozófus háza-, és egy olyan központtal, ahonnan egy állandóan figyelő tekintet egyszerre ellenőrizheti a foglyokat és a személyzetet.”*¹

Az egyház és a börtön

Alapvetően meghatározza a középkor architektúrális fejlődésének irányait az egyházi építészet alakulása, ami mögött természetesen a világi messze elmaradt, időben és technikában is. Mint a katedrálisok a vár- és kastélyépítészetnek, a kolostorok carcerei és ergastulumai a hozzájuk sok szállal kötődő világi építészetnek jelentettek mintát. A tiszteletlen, fegyelmezetlen, engedetlen szerzetesek, csavargó barátok és apácák megfegyelmezésének igénye által életre hívott tömlöcök a börtönarchitektúra első jelenségeinek tekintendők. A javíthatatlanok, súlyos bűnt elkövetők számára a föld alatti carcert, a többiek számára pedig a zárkafogságot, vagy a munkavégzéssel járó ergastulumot használták. A későbbiek során a világi hatalom is utalt be világi elítélteket a kolostorok börtöneibe. Egyaránt különleges hatást gyakorolt a kereszténység ideológiájára és architektúrájára a római császárkor büntetőjogában felbukkanó carcer, és az a tény, hogy tömeges méretekben ezt az intézményt éppen a keresztényekkel szemben került alkalmazásra. Ennek okán a tömlöc kezdetben a hitért való szenvedés eleme és megkínóztatásuk színtere a keresztények szemében. *A mártírium fogalomköréhez szorosan tapadó jelenség lett a tömlöc. Annyit jelentett börtönben lenni, mint kiállni a hitért. Ennek következtében tehát mindenki megbecsülését és támogatását megérdemlik a bebörtönözöttek. Aquinói Szent Tamás lelki és testi segítségnyújtásról szól a keresztény charitas elemeként, melynek a foglyokról való gondoskodás szerves részét képezi. A keresztényi jótékonykodás fontos terepe a száműzöttek, a bányamunkára ítélték és a börtönökben sínylődők gondozása és segélyezése. A középkor kínokat szenvedő szentjeinek ábrázolásain, ha nem a halál mártíriomságát viselik el a kiválasztottak, akkor börtönben sanyargatják őket, kegyetlen körülmények között. Tehát a carcer a hitért való szenvedés lehetőségét nyújtotta, a megtisztulás terepévé vált, és a mártíriomság egyik megtestesülési formája lett.*²

Karl Krauss szerint az egyházi börtön másik teoretikus gyökere a szerzetesség. Egy nagyon erőteljes aszketizmus és a világtól való elfordulás jellemezte a korai keresztény egyházat. A tökéletességet kereső hívők a kereszténység első évszázadaiban elvonultak a világtól, a földi örömeiktől elszigetelték magukat, és az evangélium utasításait próbálták meg valóra váltani remeteként. Fő törekvése a remetéknek a túlvilágra való felkészülés, amit eszközként segített a bűnbánat és az evilági testsanyargatás. Azt vallották, hogy erősíti a lélek szellemi értékeit az elkülönítés, a nélkülöző elhelyezés és a visszafogott táplálkozás, a bűnös viselkedést megakadályozza, s a sátán kísértéseitől megvédelmezi. Ez az üdvösség elnyerését elősegíti. Az első kolostorok a remeték szövetkezéséből jöttek létre. Szt. Antal a IV. század elején átalakította az első remetetelepeket kolostori jellegű közösséggé. Szt. Pakhomiosz tekintendő a keresztény szerzetesség megalapítójának, mert elsőként ő gyűjtötte össze szervezeten tanítványait. A nyugalom érdekében a szokásos gyülekezőhelyeket sövénnyel kerítette körbe. Az első kolostorok így alakultak ki, s az

1 FOUCAULT MICHEL (2014): Felügyelet és büntetés. Gondolat Kiadó, Budapest, 338.

2 MEZEY BARNA (2010): Régi idők tömlöcei. Rubicon-könyvek, Budapest, 62.

egyházi életben egyre nagyobb jelentőségre tettek szert. Kizárólag a szerzetesrendek tagjai éltek folyamatos imádkozásban és bűnbánatban a keresztény klérus tagjai közül. Akárcsak a remeték, a szerzetesek is elfordultak a világtól, hogy a túlvilági életre bűnbánattal készüljenek. Speciális fogadalmat tettek azok, akik beléptek a szerzetesrendekbe, mely az apátnak és a kolostor szabályainak való engedelmisséget foglalta magában. A kánonjog előírásai mellett egyes rendek életét szerzetesrendi regulák is szabályozták, melyet kifejezetten az adott rend számára bocsátottak ki. Eleinte nagy szabadságot élveztek a kolostorok, ahol autonóm közösséget alkottak a szerzetesek házai. A IX. századra a Nursiai Szent Benedek által 528-ban kiadott bencés regulát fogadta el a legtöbb ilyen település, s ezt a későbbiekben kiegészítették egyháztanácsai és pápai szabályokkal is. A kolostorokat a börtönépítészeti szakirodalom a modern, magánzárka rendszerű börtönök előképének tekintette. Végül soron az első kolostorokat egyházi börtönnek tartotta, ami „Krisztus foglyait” zárja magában, akik fogságra adták testüket és lelküket, hogy Krisztust megnyerjék és Isten gyermekeinek szabadságát vívják ki vele. Egy teljesen zárt és totális intézmény a kolostor, melynek tagjai életét teljes mértékben szigorú szabályok szerint szervezi, s részletesen előírja a követendő magatartásformát. A toledói zsinat 633-ban tette lehetővé, hogy kolostorba adják a szegény szülők gyermekeit, ahol apácát vagy barátot neveltek belőlük. Bevett gyakorlattá vált a szegény, nyomorgó családokban, hogy a jobb és biztosabb jövő reményében az egyház gondjaira bízta gyermekeit. Így megteltek a kolostorok fiatal nővérekkel és barátokkal, korántsem önkéntes alapon. A testi fenyítés, mint büntetési forma, ekkoriban terjedt el a kolostori életben, tehát nem lehetett véletlen az összefüggés. A kolostor valóságos börtönné vált egyes fiatalok számára, a bentlét pedig kényszerré, amit büntetésként éltek meg. A templomokba és kolostorokban menekülő világi bűnelkövetők, akik ezáltal kivonták magukat a világi büntetés alól, egyházi fogságra adták magukat, s a börtönfunkcióját e tekintetben is teljesítette a kolostor. Az egyház az ősi azilumjogot felélesztette, s a vérségi büntetőjog korlátozására használta a kora középkorban, a későbbiekben pedig az általa brutálisnak tartott büntetőpraxissal szemben vetette be egészen a XVI. századig. A megszentelt hely a korabeli felfogás szerint megvédte az ártatlant és a bűnöst egyaránt. Ha egy elkövető Isten oltalma alá jutott (mert olyan kultikus helyre menekült, megvallotta bűnét az apátnak és engedelmisségi esküt tett), ezáltal elkerülhette a világi felelősségre vonást. A menedékjognak e gyakorlata a büntetőpraxist jelentősen enyhítette, azonban az egyház által támadott csonkító szankció és halálbüntetés helyett más megoldásokat kellett ajánlani. A szabadságbüntetések (száműzés, szolgaságba adás, bebörtönzés) alkalmazása így került az egyházi hatóságok figyelmének középpontjába. Az egyházat az azilumjog valamilyen szinten kényszerhelyzetbe hozta. Némely kolostorokban olyan sokan próbáltak így keresni menedéket, hogy a befogadásuk komoly gondot okozott. Oda vezetett a kisebb súlyú bűnöket elkövetők növekvő száma, hogy kénytelen volt az egyház a vallási intézmények mellett egyházi börtönöket létesíteni. A szerzetesrendekbe, kolostori közösségekbe szerveződő remeték mellett tovább élt a középkorban a magányos, aszketikus életforma is. Tanítottak, prédikáltak, szentélyekre vigyáztak a remeték, s emellett kertet gondoztak, utakat és hidakat őriztek. Előfordult a remeték esetében, hogy a cellájukat jelképesen befalaztatták, ezzel is azt kifejezve, hogy a világtól elfordultak, akárcsak, ha sírban feküdnének, az általában félig vagy teljesen a föld alatt lévő cellában, melyből a minimális kényelem is hiányzott természetesen. Sem takaró, sem fűtés nem volt, még fény is kevés jutott be. Viszonyítási pontot jelentettek a remetezárkák és a bennük lévő körülmények a büntetésből alkalmazott magánzárkarendszer kialakításánál.³

3 MEZEY BARNA (2010): Régi idők tömlőcei. Rubicon-könyvek, Budapest, 64.

Carcer (börtön) a kolostorban

Mivel elutasította az egyház a vérontással járó büntetéseket és a halálbüntetést, a fegyelmet kénytelen volt maga is igazgatási jellegű szankciókkal fenntartani, és a bűnöket megelőzni. Gyakran került napirendre az egyházi zsinatokon az engedetlen, fegyelmezetlen, tiszteletlen apácák és szerzetesek ügye, az egymással nemi kapcsolatot létesítő és fenntartó testvérek és nővérek cselekedeteinek szankcionálása, és a csavargó barátok megfegyelmezésének igénye. Az erkölcstelenség és fegyelmezetlenség mind gyakoribbá váltak az egyházi intézményekben. A szökési és kitörési kísérletek pedig igazolták, hogy terhes lett egyesek számára a szerzetesség. A kolostoron belüli valódi, szűkebb börtönt, a kolostor carcerjét a fenyítés iránt növekvő igény teremtette meg. Ha az eltávolítás a közös asztaltól, a közösségi lét egyes elemeinek eltiltása, a közös imából és szertartásokból való kizárás túl enyhének bizonyult, vagy eredménytelen maradt, akkor következtek a fenyítő jellegű intézkedések: a figyelmeztetés, dorgálás, kioktatás, megrovás, vezeklésre kötelezés, a megszegyenítő büntetés. Csekély volt a fenyítések és büntetések lehetősége a kolostorokban. A böjt és a testi fenyítés mellett a kitaszításnak és a becsületbüntetésnek bizonyos keverékei voltak a büntetések. Az elkövetőt a szerzetesek közössége a vétek nagyságától függően közösisztette ki. Azt azonban figyelembe kell venni, hogy ebben a világtól szegregált élethelyzetben jóval nagyobb a súlya és realitása e szankcióknak, mint a külvilágban. Először csak elveszítette a helyét a közösségi tevékenységek során a renitens szerzetes. Később a közös asztaltól eltávolították, a közös imából kizárták, s kiállították valamilyen megalázó vagy büntető helyre. Ebben az esetben ügyeltek arra, hogy senkivel ne tudjon kapcsolatba lépni. A pellengérre emlékeztető megoldás már nagyon közel van a bezáráshoz, de még nem börtön. A bezárás logikusan foglalta el a helyét az alkalmazott fenyítőeszközök sorában. Főképp azért, mert súlyos bűnök elkövetése esetében a cél nem egyszerűen a büntetés volt, hanem azon körülmények teremtése, melyek a bűnbánathoz a legalkalmasabbak. Eleinte az egyszerű fogságot jelentette, ami a szerzetes saját cellájában valósult meg. Ezt követte súlyában a carcer, vagyis kolostorbörtön. Az elkövetett bűn megítélésének súlyosságát fejezte ki a kolostorfogság foganatosításának helye.

Ergastulum (dologház) a kolostorban

Az ergastulum-büntetés a római jog házi börtön mintájára (az engedetlen rabszolgák és családtagok részére) a munkabüntetés egyházi intézményesülését jelentette. A IX. században az egyházi konzílium a vétkes barátok testi fenyítését megtiltotta, helyette az ergastulumot ajánlotta, ahol lelkiileg ismét egészségesek lehetnek a kemény munka mellett. Figyelemmel kell tekinteni arra a tényre, hogy a zsinat a munkát a megjavulás gondolatával összekötötte. Ebben az esetben a kemény munka kemény testi büntetést jelentett a hivatásukat gyakorló barátok számára, itt kerül előtérbe a lelket és testet is fegyelmező munka jobbító funkciója. *A kolostorfogságba igazított ergastulum összekapcsolta a belső megtisztulás és megjavulás eszméjét a munkáltatással, s beépítette a büntetés-végrehajtás gondolatkörébe. Azzal, hogy a világiakkal határterületet találó egyházi (kolostori) büntetés-végrehajtás magába „szívta” ezt a gondolatot, megvetette a megjavításba vetett hit majdani büntetés-végrehajtási eszméjét.*⁴

---

4 MEZEY BARNA (2010): Régi idők tömlőcei. Rubicon-könyvek, Budapest, 95.

A szellemi közeg

Két nagy európai történelmi tendencia állt a fenyítőházak kialakulásának hátterében: a polgárosodás és a reformáció. Jelentős következményekkel járó új szemlélettel közeledtek a keresztény egyház megreformálásának eszméiről a munkához és a szegénységhez. Luther 180 fokot fordított a katolicizmus sugallta szegénységképen. Éppen ellentéte volt a protestáns egyház megközelítése a katolikus egyháznak. Dicsőség dolga volt itt szegénynek lenni, ott pedig a henyeség bizonyítéka. A katolikus egyház arra biztatta híveit, hogy adományokkal, alamizsnával tartsák el a szegényeket, a reformátusok pedig bűnözőnek titulálták a munkaképes dologtalanokat. Ennek következtében a munka értékrendje is változott. A gondozó-gyámolító, lelki hivatások voltak a középkor becsült munkái, viszont a reformációval előtérbe került a fizikai munka értékelése. A református vallást követő államokban a dologtalanok munkához való szoktatása és a munkakerülők büntetése vált programmá⁵.

A becsületes életre és a munkára nevelés lett a fenyítőházak célja. Három új elem jelent meg ezzel összhangban a börtönügy történetében, mely korábban ismeretlen volt: a nevelés, a munka és a reszocializáció. A munkáltatás lényegét leghívebben a vizes pince intézménye fejezi ki. A nehezen fegyelmezhető, dologra nem fogható, lusta foglyokat egy kéziszivattyú társaságában pincébe zárták, melyet vízzel árasztottak el. Olyan sugárban ömlött a víz befelé, amilyen kiemelőképessége volt a szivattyúnak. Amennyiben a rab nem akart megfulladni, folyamatosan kénytelen volt egészen addig dolgozni a szivattyúval, míg „javultan” a pincéből ki nem bocsátották. Peter Cornelissoon Hooft fogalmazta meg a női fenyítőház bejárata fölött: *„Ne félj! Én nem bosszulom meg a vadságot, csak kikényszerítem a jót. Kemény a kezem, de szeretettel van teli a lelkem.”* A munka fegyelmező funkciójához szorosan kapcsolódott a nevelés, de ennél jóval többet jelentett. A bennlakók nevelése-oktatása itt és ekkor kezdődött meg. A rendszeres lelki gondozás, lelkészek és tanítók közreműködése a jobbításban itt lett szerves részévé a bűnelkövetők kezelésének. Így fogalmazott az 1597. március 14-i tartományi körlevél (*Octroy by de Staaten van Hollandt en Wesfrieslandt*): a fenyítőház célja, hogy *„a haszontalan fiatalságot istenfélő, becsületes életre nevelje és a várost, amennyire csak lehet, megtisztítsa a csőcseléktől.”* Délutánonként ennek érdekében egy-két órányi lelki gondozás és oktatás volt iktatva a napi programba, a világi oktatásra pedig esténként került sor, közel ilyen időtartamban⁶.

S már el is érkeztem a történelem során ahhoz a fordulóponthoz, amikor kialakult hivatalosan is a börtönlelkészi szolgálat a büntetés-végrehajtás intézményes keretei között.

Módszertan

Kutatásomat a kvalitatív kutatási technika alapvető módszerével, dokumentumelemzéssel végeztem. Strukturálatlan szövegből kiemeltem és strukturális formába rendeztem a kutatás szempontjából releváns információkat. Ez egy retrospektív kutatási módszer, mely a korábbiakban elkészült dokumentumok (szakirodalmak) utólagos felhasználásán alapul. Módszertani szempontból nagy fontossággal bírt a szövegelemzési jártasság, mely magában foglalja az összefüggések felismerését és a logikai kapcsolatok kiemelését. Munkám komplexitásának növelése érdekében levéltári kutatást is végeztem a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltárában, Pápán. Ebben segítségemre volt Dr. Hudi József történész, levéltárigazgató, Kránitz Zsolt főlevéltáros és Sárközi

5 MEZEY BARNA (2010): Régi idők tömlöcei. Rubicon-könyvek, Budapest, 162.

6 MEZEY BARNA (2010): Régi idők tömlöcei. Rubicon-könyvek, Budapest, 165.

Gergely Antal református lelkipásztor, a Pápai Református Teológiai Akadémia és a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltárának munkatársa.

A levéltári kutatás

Kutatómunkám kezdeteként átnéztem a Dunántúli Református Egyházkerület névtárait 1873-1928 időintervallumban, börtönlelkészek nevét fókuszba helyezve a keresés során. Az adatszolgáltató segítségeimnek/munkatársaimnak köszönhetően az 1800-as évek végéről és az 1900-as évek elejéről több börtönlelkész is látószögembe került: Kustár Dániel illavai fegyházlelkész (1904), Thury Etele börtönlelkész (1887), Borza Mór illavai fegyházlelkész (1887).

Az alaphipotézisem szerint az 1878. évi V. tc., vagyis a Csemegi-kódex, a magyarországi első büntető törvénykönyve szabályozta a börtönlelkészi szolgálat létjogosultságát, tehát korábbi évtizedekre kellett fókuszálnom a keresés során. Mivel kutatásom magyarországi és szlovákiai (felvidéki) büntetés-végrehajtási intézetekre is kiterjed, a barsi egyházmegye esetében kezdtem el vizsgálni az egyházmegyei jegyzőkönyveket, bármilyen, börtönlelkészi szolgálatról, lelkészről származó információt keresve. Elsőként az „*Ujbarsi tanácskozmány jegyzőkönyve 1851dik év márc. 18, 19.*”-ben olvastam: „18., Tisztelendő Csik Péter mohi lelkész úr fölolvastott levelében jelenti, mi szerint őt tek. Liptai Gábor közigazgatási főbíró úr, a megyei börtönben raboskodó rabok papjává fölhívá,- mit azonban ő, mint az e megyei kormány elintézése alá tartozó tárgyat, jelen n: t: tanácskozmány eleibe terjeszt. Ennek folytán tiszt: Nagy János n. sallai lelkész úr, eddigi rabok papja jelenté, hogy azon hivatalt, tovább viselni nem kívánja.”⁷

Meglett az első bizonyíték, hogy már évtizedekkel korábban létrejött a börtönlelkészi szolgálat, mint a Csemegi-kódex törvénybe iktatása. Tehát az alaphipotézisem irrelevánsnak bizonyult.

Összefoglalás

Dolgozatomban betekintést kívántam nyújtani a nevelés és a büntetés (-végrehajtás) kapcsolatába, a börtönlelkészi szolgálat kialakulásának történetébe a XVI. századtól egészen napjainkig. Az alapvetésem volt annak megállapítása tudományos módszerek igénybevételével, hogy a szabadságvesztés, mint büntetési forma, együtt jár a neveléssel. Ez már a középkorban kialakult a társadalmi elvárásoknak köszönhetően, hiszen a reszocializáció mind a fogvatartott, s mind a többségi társadalom érdeke is. Ugyanis büntetés-végrehajtási nevelés és a megfelelő lelkigondozás nélkül a fogvatartott szabadulása után ismételten a bűn elkövetésének útjára lép. Ezt megelőzendő, a fogva tartás ideje alatt, azt hasznosan eltöltve, munkát végeznek és nevelésben, lelkigondozásban részesülnek.

Kutatómunkám során megállapítást nyert, hogy már a középkori kolostorokban létrejött carcerek (börtönök) és ergastulumok (dologházak) egyaránt rendelkeztek a büntetési funkciójuk mellett nevelési funkcióval. A börtönrendszerek történelmi fejlődését megvizsgálva kijelenthetem, hogy az emberi történelem során úgy fejlődtek az egyre hatékonyabb börtönrendszerek, hogy a nevelés és a lelkigondozás időről időre nagyobb teret nyert, s törekedtek a társadalomtól időegységre elzárt egyén sikeres visszavezetésére, hogy ezáltal a társadalom hasznos tagjává váljon. A zárt börtönökben a nevelés mellett idővel megjelent az oktatás is, s ezáltal növekedett az elzártságban a hasznosan eltöltött büntetési idő. „*A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése,*

7 DREL A Barsi Református Egyházmegye iratai 1851. március 18-19.

hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. A szabadságvesztés büntetés célja, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulás után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.” (1978. évi IV. tv.)⁸ A büntetés-végrehajtást jobban megismerve csak teljes mértékű egyetértésem tudom megerősíteni, kutatási eredményeimet megismerve. Az eddig is világos volt számomra, hogy a nevelés és a lelkipozíció kiemelt fontossággal bír a társadalom minden szegletében, de a fogvatartottaknak egyenesen a társadalmilag hasznos, törvénytisztelő életbe való sikeres visszatérés fundamentuma. Véleményem szerint azzal, hogy bemutattam a nevelés és a büntetés (-végrehajtás) kapcsolatát, a büntetés-végrehajtási intézetek nevelőhatását, a börtönlelkész szolgálat hasznosságát, hozzájárulok a kutatott terület társadalmi elfogadottságának növekedéséhez, s ezáltal megbecsültségéhez. Alázatra és tiszteletre nevel a büntetés-végrehajtás és a börtönlelkész szolgálat, a börtönmisszió tudományos vizsgálata. Ezen dolgozat a teljesség igénye nélkül készült, mert a levéltári kutatás jelenleg is folyamatban van.

A Szerző a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának Missziológia-Diakónia-Szociális gondoskodás szakos, Magiszteri I. évfolyamos hallgatója. Makovecz-tanulmányi ösztöndíjprogram keretében kutatásokat folytat a PRTA-n.

*****

ALUMNI

– VÉGZETT HALLGATÓINK ROVATA –

***

„... sok áldásban volt részem...”

Betekintés Ujvári Sándor Csaba szolgálataiba

Ujvári Sándor Csabának hívnak. Miskolcon születtem. Igriciben (Borsod-Abaúj-Zemplén megye), egy zsákfaluban nevelkedtem fel, és ott jártam általános iskolába egészen hetedikig. A hetedik osztályt már a miskolci Léway József Református Gimnázium és Diákotthonban kezdtem meg, és az ott eltöltött évek alatt tette az Úr Isten nyilvánvalóvá a számomra, hogy az Ő Igéjét kell hirdetnem, és segítenem kell az emberek lelki problémáinak megoldásában.

Hálás vagyok azokért a barátokért, akiket az Úr Isten felhasznált abban, hogy megerősítse elhívásomat. Elhívásom megszólító Igéje a következő volt: „*Menjetek el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam nektek; és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.*” (Máté 28, 19-20) Elhívásomat Pál apostol filippiekhez írott levelének negyedik fejezetének tizenharmadik verse erősítette még meg: „*Mindenre van erőm Krisztusban, aki megerősít engem.*”

---

8 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.

A Pápán eltöltött teológiai éveim során sok áldásban volt részem. Hálás vagyok a teológiai tanáraink által továbbadott tudásnak, amely most is visszacseng a fülemben. A teológustársak jó közössége is felejthetetlen, akikkel jókat lehetett beszélgetni teológiai kérdésekről vagy az élet dolgairól. Nagyon szerettem a kiszállásokat, legációkat, amelyekből sokat tanulhattunk a gyülekezeti életéről és a lelkeszi szolgálatról. Igaz barátokra leltem, akikre ma is számíthatok.

Első szolgálati helyem a Székesfehérvári Református Egyházközség Széchenyi úti gyülekezetéé volt. Egy évig szolgáltam itt, mint exmissus, majd segédlelkész, ahol szépen lassan beletanultam a lelkeszi szolgálatba. Ezután a Székesfehérvári Református Egyházközség Maroshegyi gyülekezetéébe kerültem, ahol kilenc évet szolgáltam beosztott lelkészként, és nagyon megszerettem az ottani gyülekezetet. Az Úr Isten pedig olyan szolgálókat rendelt mellém, akikkel öröm volt együtt szolgálni az Urat. Három gondkom is volt ez idő alatt, és mindegyikükkel jól tudtunk együtt dolgozni. A kilenc év alatt pedig a hittanos táborainkban egy új szolgáló csapat is kimunkálódott, akik lelkesen bekapcsolódtak a szervezésekbe. A székesfehérvári időszak alatt végeztem el a mentálhigiénés lelkigondozó szakot.

2020 novemberében kerültem önálló lelkészként családommal együtt Sárkeresztesre és Mohára. A koronavírus időszak ellenére sikerül fokozatosan megismerkednünk a gyülekezetekkel. Kicsivel zárkózottabbak lettek az emberek, de most már egyre többen jelennek meg az istentiszteleteken és egyéb alkalmainkon. Az elmúlt időszakban elsősorban online tartottuk az istentiszteleteket. Az ígehirdetések rövid kivonatát papírformában vittem el a gyülekezeti tagokhoz, akik ennek nagyon örültek. Az enyhítés során visszatérve a templomba folytattuk az online közvetítést, egészen június végéig. A gyülekezetekben újraindítottuk a bibliaórát, bevezettük a női alkalmakat, kirándulásokat, gyermek-istentiszteleteket, és megszerveztük a nyári hittanos tábort. A jövőben további lelki alkalmakat szeretnénk elindítani (Férfi imakör, Kereszt-kérdések kurzus), hogy mindjobban Krisztushoz tudjuk vonzani az embereket.

Fontosnak tartom a gyülekezeti tagok meglátogatását, a községben lakó reformátusok felkeresését és a község életében való részvételt. Az igei szolgálatok mellett az egyéni lelkigondozói beszélgetések elengedhetetlenek a lelki gyógyulások szempontjából. Akik szeretnének élni a lehetőséggel, azok számára biztosítok lelkigondozói beszélgetést.

Feleségem, Boglárka szervezi a női bibliakört a gyülekezetben, amelyet jelenleg havonta egy alkalommal tartanak. A gyülekezeti alkalmak, világimnap, hittanos tábor, gyermekfoglalkozások szervezésében is számíthatok rá. Két fiú gyermekünk van: Dániel (négy és fél éves) és Sámuel (másfél éves).

A következő bibliai Igéből merítünk erőt a mindennapokban: „*Semmiért se aggódjatok, hanem imádságban és könyörgésben mindenkor hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt; és Isten békessége, mely minden értelmet meghalad, meg fogja őrizni szíveteket és gondolataitokat Krisztus Jézusban.*” (Filippi 4, 6-7)

A Szerző református lelkipásztor, a PRTA végzett hallgatója.

*****

Ujvári Sándor Csaba ünnepélyes beiktatására 2021. november 20-án került sor a sárkeresztesi református templomban. Életére, sárkeresztesi-mohai szolgálatára, családjá életére Isten gazdag áldását kérjük!

BEMUTATKOZNAK A HOMILETIKAI SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉSI SZAK ELSŐ VÉGZETT HALLGATÓI

A Pápai Református Teológiai Akadémián a 2020-2021-es tanévben indult el a Homiletikai szakirányú továbbképzési szak. A képzési idő két félév, s a szakra az vehető fel, aki teológia mesterképzésben vett részt, vagy teológia osztatlan szakon szerzett szakképzettséggel rendelkezik. Az ismertető szerint: „A képzés célja, hogy a homiléta képesítéssel bíró lelkipásztorok, papok minden olyan feladatkörben, ahol az igehirdetés végzésének kiemelt jelentősége van, homiletikai ismereteikben és a keresztyén üzenet továbbadásának szakmai kompetenciáiban megújulva tudjanak helytállni.” (forrás: prta.hu)

Ebben a rövid interjúban a szak első végzett hallgatóival beszélgettünk. A kérdező Sárközi Gergely Antal.

Kérlek benneteket, hogy néhány szóban mutakozzatok be az olvasóknak!

Borsi Péter: Borsi Péter vagyok, 28 éves, 2019 augusztusától a Takácsi Református Egyházközségbe és a hozzá tartozó szórványokba kaptam segédlelkészi kirendelést és jelenleg is ott végzem szolgálataimat. A tavalyi évben letettem az Egységes Lelkészképesítő Vizsgát Budapesten.

Németh Tamásné Schédl Tímea: „Amit pedig szóltok vagy tesztek, mind az Úr Jézus nevében tegyétek, hálát adva az Atya Istennek őáltala.” (Kol 3,17) Németh Tamásné Schédl Tímea református lelkipásztor vagyok, a Pápai Református Teológiai Akadémia Rektori Hivatalának hivatalvezetője. Lelkipásztori végzettségem mellett hittanoktatói és vallásstanári végzettséggel is rendelkezem. A lelkipásztorok számára meghirdetett kötelező továbbképzések alkalmával, a korábbi években főleg a hittanoktatás területén szereztem újabb és újabb szakmai ismereteket. Úgy gondolom, minden lelkipásztornak szüksége van arra, hogy a lelkipásztori hivatás különböző szakterületein időről időre megújuljon, bővítse ismereteit, és a lelkipásztori hivatás szakmai kompetenciáiban megújulva és megerősödve tudjon szolgálni szolgálati helyén. Ezért jelentkeztem a Pápai Református Teológiai Akadémia homiletikai szakirányú továbbképzési szakára. A homiletikai szakirányú továbbképzési szak elvégzése abban segít nekünk, lelkipásztoroknak, hogy az eddig megszerzett teológiai, homiletikai ismereteinket felelevenítsük, rendszerezzük, illetve az új homiletikai irányzatok kínálta módszerek megismerésére, elsajátítására kínál lehetőséget.

Hiszem, hogy Isten igéjének hirdetése parancs, a hirdetett ige kegyelem, Isten Szentlelkének munkája. Hiszem, hogy a lelkipásztor legfőbb feladata Isten igéjének hirdetése, még akkor is, ha számtalan más feladatot is el kell végezni lelkipásztorként, melyek rengeteg időt és erőt igényelnek tőlünk. Véleményem szerint a jó prédikáció rendkívül egyszerű és egyben rendkívül mély üzenettel, tartalommal bír.

Miért vállalkoztatok erre a képzésre?

Borsi Péter: Személy szerint azért jelentkeztem a képzésre, hogy a teológián tanultakat még jobban elmélyíthessem, még többet tudhassak meg a homiletikáról és az igehirdetés készítésének módszereiről. Másfél év szolgálat után közvetlen közlőrl élem meg azt, amit a teológián

professzoraink úgy mondtak, hogy „nem lesz mindig egy vagy két hónap egy rövid áhítat megírására”. Valóban, most a saját bőrömmön tapasztalom, hogy a különböző igei alkalmak szinte egymást érik. Keresztelések, esketések, temetések, de az eseti alkalmak mellett ott vannak a különböző felkészítők, bibliaórák és még sorolhatnám. Nem azt mondom ezzel, hogy nincs idő felkészülni mindezekre, hanem azt, hogy nagyon sokat segít egy átfogóbb módszer elsajátítása, aminek köszönhetően jobban tudok foglalkozni a Szentírás igéivel.

Németh Tamásné Schédl Tímea: A homiletikai szakirányú továbbképzési szakra azért jelentkeztem, hogy minden olyan feladatkörben, ahol az igehirdetés végzésének kiemelt szerepe van, a homiletikai ismereteimben és a keresztyén üzenet továbbadásában, az üzenet közvetítésének szakmai kompetenciáiban megújulva tudjak helyt állni.

Mit adott nektek ez a képzés?

Borsi Péter: Azt gondolom, hogy rátaláltam arra az újfajta igetanulmányozási, igehirdetési rendszerre, amiről az előbb beszéltem. Az egyéves képzés során több különböző oldalról került előtérbe az igehirdetés készítésének módszere és ezzel együtt úgy érzem, az ige jobb, helyesebb megértése is kialakult. A képzés ideje alatt az előadások, amelyeket hallhattam, a könyvek, amelyeket olvashattam, a beadandó dolgozatok elkészítése mind-mind segítettek ebben. Összességében elmondhatom, hogy mindenkinek ajánlom, hiszen olyan tudást és segítséget tud nyújtani a PRТА-n ez a képzés, amit önerőből, önképzéssel nehezen lehetne megszerezni.

Németh Tamásné Schédl Tímea: Szívesen olvasom az új homiletikai irányzatokról szóló könyveket. Azt gondolom, hogy az új homiletikai irányzatokat megismerve, gazdagodtam szakmai ismeretben és a hozzám közel álló nézeteket, véleményeket az eddigi teológiai tanulmányaimhoz hozzátéve, ezeket kiegészítve, reménység szerint, saját és a hallgatóságom épülésére és örömeire a gyakorlatban alkalmazni is tudom.

Hiszem, hogy Isten igéjének igazságát hirdetni kiváltság, ezért lelkipásztori kötelességemnek érzem, hogy folyamatosan képezsem magam. Hálás vagyok Istennek, hogy munkám és családom mellett, időt és erőt adott a homiletikai szakirányú továbbképzési szak elvégzéséhez. Köszönöm a teológiai tanároknak, hogy tudásuk legjavát adták és megerősítettek abban, hogy a prédikációkészítés folyamatának minden egyes fázisát komolyan kell venni.

Szeretettel bátorítom lelkipásztor testvéreimet a homiletikai szakirányú továbbképzési szak elvégzésére.

Köszönöm a beszélgetést! Életetekre, szolgálatotokra Isten áldását kérem!

*****

„Miért keresitek a holtak között az élő? Nincsen itt, hanem feltámadt. Emlékezzetek vissza: megmondta nektek még Galileában, hogy az Emberfiának bűnös emberek kezébe kell adatnia és megfeszíttetnie, de a harmadik napon fel kell támadnia.”

(Lk 24,5b-7.)

*****
A hitvallási szakaszok forrása: A HEIDELBERGI KÁTÉ. Kálvin Kiadó, Budapest, 2013.
*****

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

1. Kérjük, hogy lapunkba szánt írásait az alábbi irányadó formai követelményeknek megfelelően küldjék el *Szerkesztőségünknek*: a szöveget balra zártan (vagy sorkizártan), Times New Roman betűtípusban, 12 pontos betűmérettel, egyes sorközzel, valamint 2,5 cm-es margóval készítsék el.

2. Kérjük, hogy tudományos igényű cikk esetén a lábjegyzetek folyamatos számozással következzenek egymás után.

3. Példák a lábjegyzetelésre:

Egy szerző esetén: SZERZŐ (ÉVSZÁM): Cím. Kiadó, Kiadás helye, oldalszám.

Több szerző esetén: Főszerkesztő neve (ÉVSZÁM, SZERK): Cím. Kiadó, Kiadás helye, oldalszám.

Tanulmány esetén: SZERZŐ (ÉVSZÁM): Tanulmány címe. In: SZERKESZTŐ (ÉVSZÁM, SZERK): Kötet címe. Kiadó, Kiadás helye, oldalszám.

Folyóiratcikk esetén: SZERZŐ (ÉVSZÁM): Cikk címe. In: FOLYÓIRAT CÍME, évfolyama, lapszáma, oldalszám (-tól-ig).

4. Tudományos igényű cikk küldése esetén kérjük, ne készítsenek teljes bibliográfiát, hanem a fentebb látható módon lábjegyzetelésben jelezzék a hivatkozott mű adatait.

5. Kérjük, hogy amennyiben a részünkre megküldött írást a későbbiekben máshol megjelentetik, a megjelentetésnél mindenképpen jelezzék, hogy az adott írás már megjelent egyszer a Pápai Kollégiumi Lapok hasábjain.

6. Hasonlóképpen, ha olyan írást küldenek részünkre, mely már egyszer megjelent egy másik lapban, legyenek kedvesek ezt megírni *Szerkesztőségünknek*, hogy a megjelentetés alkalmával ezt jelezhessük.

7. Szerzőink számára tiszteletpéldányt biztosítunk.

***

KÖVETKEZŐ LAPZÁRTA: 2022. MÁJUS 25.

A Pápai Kollégiumi Lapok a Pápai Református Teológiai Akadémia diákújsága. Nyomatott a Teológiai Akadémián. Írásait, észrevételeiket a Szerkesztők az alábbi elérhetőségre várják: pklujsag@gmail.com.

